

SINIR DIŞI ETME KARARI İLE İLGİLİ İDARE MAHKEMESİ KARARLARININ KESİNLİĞİ*

(THE FINALITY OF THE DECISIONS OF ADMINISTRATIVE COURT RELATING TO
THE DEPORTATION DECISION)

Yard. Doç. Dr./Asst. Prof. Dr. Cemil Güner**

Öz

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu md. 53/3 uyarınca, yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye yapılan başvurular on beş gün içinde sonuçlandırılır. Sınır dışı etme kararının iptali amacıyla açılan bu davalarda idare mahkemelerince verilen kararlar kesindir. Bu şekilde, sınır dışı etme kararıyla ilgili olarak açılan davada mahkemece verilen karara karşı bir üst yargı makamına başvuru yolu kapatılmıştır. Bir başka ifadeyle, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda idare mahkemesi tarafından verilen kararların kanun yollarına götürülebilmesi imkânı tanınmamıştır. Bununla birlikte, İdarî Yargılama Usulü Kanunu md. 45'de 2014 yılında yapılan bir değişiklik ile Türk idarî yargılama hukukuna istinaf kanun yolu dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, İdarî Yargılama Usulü Kanunu md. 45/1'de idare mahkemesi kararlarına başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi istinaf yoluna başvurulabileceği öngörülmektedir. Çalışmamızda istinafa ilişkin bu düzenlemenin sınır dışı etme kararına ilişkin açılan davalara etkisi konusu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sınır dışı etme, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, İdarî Yargılama Usulü Kanunu, istinaf, hak arama hürriyeti.

ABSTRACT

Article 53/3 of the Law on Foreigners and International Protection provides that foreigner, legal representative or lawyer may appeal against the deportation decision to the administrative court within fifteen days as of the date of notification. Such appeals shall be decided upon within fifteen days. The decisions of the administrative courts made in deportation cases are final. Thus the recourse to the superior courts against the decision relating to deportation of the administrative court has been prevented. However, through the amendment made in 2014 to Article 45 of the Law on Procedure of Administrative Justice, the intermediate appeal system has been introduced into the Turkish administrative justice law. In this context, according to Article 45/1 of the Law on Procedure of

* Bu makale, 4.5.2017 tarihinde Editörler Kurulu'na ulaşmış olup birinci hakem onayından 10.5.2017 tarihinde, ikinci hakem onayından 23.5.2017 tarihinde geçmiştir.

** Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, cguner@selcuk.edu.tr.

Administrative Justice, the decisions of the administrative court may be appealed, notwithstanding any contrary provisions in the other Laws. In this article, it will be analyse the effect of this regulation about the intermediate appeal to the cases relating to the deportation decision.

Keywords: *Deportation, the Law on Foreigners and International Protection, the Law on Procedure of Administrative Justice, intermediate appeal, right to a fair trial.*

***

GİRİŞ

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu¹ (YUKK), yabancıların ülkeye girişi, ülkede ikameti, ülkeden sınır dışı edilmesi ve uluslararası koruma gibi konularda düzenleme getirmektedir. Bu bağlamda, sınır dışı, YUKK'un yürürlüğü öncesinde çeşitli kanunlarda dağınık bir şekilde düzenlenmekte iken, kanun koyucu tarafından YUKK'da özel olarak hüküm altına alınmıştır.

Sınır dışı, yabancılar için özgü bir idarî yaptırım olarak kişi hürriyeti ve dokunulmazlığı ile yerleşme ve seyahat hürriyetini sınırlandıran bir özelliği haizdir. Bu açıdan, hakkında sınır dışı etme kararı alınan bir yabancı için birçok ağır sonuçları ve etkileri söz konusu olacaktır. Bu sebeple, sınır dışı etme kararının hukuka uygunluğunun denetimi, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu gibi hak arama hürriyetinin temini açısından da zaruridir.

YUKK md. 53/3'de sınır dışı etme kararı hakkında yargı yolu konusu özel olarak düzenlenmiştir. Bu sebeple, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda idarî yargılama hukukunun dayanağını oluşturan İdarî Yargılama Usulü Kanunu² (İYUK) değil, YUKK hükümleri esas alınacaktır. Ancak YUKK'da düzenleme getirilmeyen idarî yargılama hukukuna ilişkin diğer konularda genel düzenleme olması sebebiyle İYUK hükümleri uygulanmaya devam edecektir.

YUKK md. 53/3 uyarınca, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda verilen mahkeme kararları kesindir. Böylece idare mahkemesinin vermiş olduğu kararların bir üst mahkeme denetiminden geçirilmesi imkânı kapatılmıştır. Çalışmamızda, idare mahkemesinin vermiş olduğu kararın kesin olduğunu öngören bu düzenlemenin hak arama hürriyetine etkisi, Anayasaya uygun olup olmadığı konusu üzerinde durulacak, özellikle de istinaf mahkemelerinin kurulmasıyla Türk idarî yargılama hukukunda oluşan üç dereceli yargılama sisteminde sınır dışı etme kararlarına karşı yargı yolu konusu ele alınacaktır.

A. YABANCILARIN TÜRKİYE'DEN SINIR DIŞI EDİLMESİ

1. Genel Olarak Sınır Dışı

Yabancıların ülkeye girişi, ülkede bulunması ve ülkeden çıkarılması hususlarında devletlerin ülkesel egemenlik ilkesi çerçevesinde sahip olduğu yetkiye bağlı olarak, yabancıların sınır dışı edilmesi de kabul edilmektedir³. Bunun-

¹ RG. 11.04.2013-28615.

² RG. 20.01.1982-17580.

³ **Rona Aybay/Esra Dardağan Kibar**, Yabancılar Hukuku, İstanbul 2010, s. 225-227.

la birlikte, her devlet, yabancıların sınır dışı edilmesi bakımından var olan bu yetkisini milletlerarası hukuka uygun olarak kullanabilir⁴.

Türk hukukunda Anayasa md. 19'da herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğu kural olarak hükme bağlanmış, ancak hakkında sınır dışı etme kararı verilen bir kişinin yakalanarak veya tutuklanarak hürriyetinden yoksun bırakılabileceği ifade edilmiştir. Böylece sınır dışı, yabancıların kişi hürriyeti ve güvenliğinin bir istisnası olarak görülmüştür⁵. Bunun yanında, sınır dışının, kişinin yerleşme ve seyahat hürriyeti ile de yakından ilgisi vardır. Zira Anayasa md. 23/6 uyarınca, vatandaşların aksine yabancıların sınır dışı edilmesi mümkün görüldüğünden, sınır dışının Türkiye'de yerleşme ve seyahat hürriyetine de etkisi söz konusudur⁶.

Yabancıların Türkiye'den sınır dışı edilmesine ilişkin düzenlemeler, YUKK'un yürürlüğü öncesinde Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (YİSHK)⁷, Pasaport Kanunu⁸, Türk Ceza Kanunu (TCK)⁹ ile Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte¹⁰ hüküm altına alındığından, sınır dışı konusu, dağınık ve güncellenmeye muhtaç bir içeriği olan mevzuata tabi idi¹¹. Buna ilave olarak, Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmeler de yabancıların sınır dışı edilmesi konusuna çerçeve çizmekte idi. YUKK ile birlikte YİSHK'nın tamamen, Pasaport Kanununun da bazı maddelerinin ilga edilmesiyle mevzuat dağınıklığı giderildiği gibi güncel sorunlar ve gelişmeler karşısındaki yetersizliği de göz önüne alınarak konuya ilişkin yeni bir hukukî rejim uygulama bulmuştur¹². YUKK yanında, Türkiye'nin iç hukukuna yansıttığı milletlerarası sözleşmeler kapsamında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹³ (AİHS) ve Ek Protokoller¹⁴, Avrupa İkamet Sözleşmesi¹⁵, Avrupa Sosyal Şartı¹⁶,

⁴ **Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik**, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 108, 2013, s. 212.

⁵ **Aysel Çelikel/Günseli Öztekin Gelgel**, Yabancılar Hukuku, İstanbul 2012, s. 108; **Gülören Tekinalp**, Türk Yabancılar Hukuku, İstanbul 2003, s. 94; **Vahit Doğan**, Türk Yabancılar Hukuku, Ankara 2016, s. 118.

⁶ **Aybay/Dardağan Kibar**, s. 228.

⁷ RG. 24.07.1950-7564.

⁸ RG. 24.07.1950-7564.

⁹ RG. 12.10.2004-25611.

¹⁰ RG. 30.11.1994-22127.

¹¹ **Esra Dardağan Kibar**, "Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında Ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 11, No. 2, 2012, s. 56.

¹² **Bayraktaroğlu Özçelik**, s. 214.

¹³ RG. 19.3.1954-8662.

¹⁴ Sınır dışı edilmede kanunî güvenceler konusunda hükümler getiren AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokol, 28.03.2016 tarihli ve 2016/8717 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (RG. 08.04.2016-29678) ile onaylanarak yürürlüğe konmuştur. Sınır dışı etme yasağı konusunda hükümler getiren AİHS'ye Ek 4 No'lu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun ise Resmi Gazete'de yayımlanmış olmakla birlikte (RG.

Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi¹⁷, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme¹⁸ de sınır dışı konusunda dikkate alınacak düzenlemelerdir¹⁹. Öyle ki Anayasa md. 90/5 uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası sözleşmeler ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası sözleşme hükümlerinin esas alınacağına hükme bağlanması, temel hak ve hürriyetler kapsamında kişi hürriyeti ve dokunulmazlığı ile seyahat hürriyeti bakımından doğrudan bağlantısı bulunan sınır dışı ile ilgili milletlerarası sözleşmeleri daha da önemli kılmaktadır²⁰.

2. Sınır Dışı Etme İşlemine Konu Yabancılar

YUKK uyarınca bir kimse hakkında sınır dışı etme kararı alınabilmesi için öncelikle bu kişinin yabancı statüsünde olması gerekir. Bu anlamda, kişinin yabancı olması, sınır dışı etme kararı alınabilmesinin bir ön şartıdır²¹. Zira YUKK md. 52'de yabancıların, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebileceği düzenlenmek suretiyle yalnızca yabancıların sınır dışı etme işlemine tâbi tutulabileceğine işaret edilmiş olmaktadır. Böylece Anayasa md. 23/son'da da vurgulanan Türk vatandaşlarının sınır dışı edilemeyeceği ilkesine uygun bir düzenleme yapılmıştır. Bu gerekçeyle, sınır dışı, yabancılar için uygulanan bir idarî yaptırım olduğundan, Türk hukukunda yabancı kavramının tespiti önemlidir²².

YUKK md. 3/1-(ü), "Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi"yi yabancı olarak tanımladığına göre, "yabancı" kapsamına, yabancı devlet vatandaşları yanında hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan vatansızlar (YUKK md. 3/1-(ş)), uluslararası koruma statüsü kapsamında yer alan mülteciler, şartlı mülteciler ve ikincil korumadan yararlananlar (YUKK md. 3/1-(r)), geçici korumadan yararlananlar (YUKK md. 91/1) ve göçmenler (İskan Kanunu²³ md.1/(d)) dâhil edilebileceğinden, söz konusu kişiler sınır dışı etme işlemine tâbi tutulabilecektir. Çok vatandaşlığa sahip olanların durumu ise Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun²⁴

26.02.1994-21861), onay belgesi Türkiye tarafından Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine henüz tevdi edilmediğinden, söz konusu Protokol, Türkiye bakımından yürürlüğe girmemiştir.

¹⁵ RG. 17.09.1989-20285.

¹⁶ RG. 04.07.1989-20215.

¹⁷ RG. 05.09.1961-10898.

¹⁸ RG. 08.07.2004-25516.

¹⁹ Milletlerarası sözleşmelerde sınır dışı konusu hakkında bkz. **K. Sedat Sirmen**, "Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar", Ankara Barosu Dergisi, S. 3, 2009, s. 35 vd.

²⁰ **Sirmen**, s. 30.

²¹ **Bayraktaroğlu Özçelik**, s. 215.

²² **Nuray Ekşi**, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2015, s. 107 (Yabancılar).

²³ RG. 26.09.2006-26301.

²⁴ RG. 12.12.2007-26728.

(MÖHUK) md. 4/1-(b) ve (c) düzenlemesine uygun olarak değerlendirilecektir. Buna göre, birden fazla devlet vatandaşlığı olan bir kişinin vatandaşlıklarından birinin Türk vatandaşlığı olması durumunda, kişi Türk vatandaş kabul edileceğinden sınır dışı edilemeyecek olmakla birlikte²⁵; kişinin sahip olduğu vatandaşlıklarından hiç birinin Türk vatandaşlığı olmaması durumunda, kişi yabancı sayılacağından sınır dışı edilmesinde de bir engel bulunmamaktadır.

3. Sınır Dışı Etme Sebepleri

Kanun koyucu sınır dışı etme sebeplerini ikili bir ayrıma göre belirlemiştir. YUKK md. 54 uyarınca bazı yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınması zorunlu iken; bazı yabancılar hakkında öngörülen sebeplerin tespiti hâlinde dahi sınır dışı etme kararı alınıp alınmaması idarenin takdirine bırakılmıştır.

YUKK md. 54/1 gereğince hakkında sınır dışı etme kararı alınması gerekli yabancılar on üç bent hâlinde sayılmıştır. Buna göre, hakkında sınır dışı etme kararı alınması gereken yabancılar şunlardır:

-5237 sayılı Türk Ceza Kanununun (TCK) 59. maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler (md. 54/1-(a))²⁶,

-Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar (md. 54/1-(b)),

-Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar (md. 54/1-(c)),

-Türkiye'de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar (md. 54/1-(ç)),

-Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar (md. 54/1-(d)),

-Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler (md. 54/1-(e)),

-İkamet izinleri iptal edilenler (md. 54/1-(f)),

-İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler (md. 54/1-(g)),

-Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler (md. 54/1-(ğ)),

-Türkiye'ye yasal giriş veya Türkiye'den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler (md. 54/1-(h)),

-Hakkında Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye'ye geldiği tespit edilenler (md. 54/1-(ı)),

-Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüsü sona eren veya iptal edilen kişilerden haklarında verilen son karardan sonra bu

²⁵ **Eksi**, Yabancılar, s. 115.

²⁶ TCK md. 59, işlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancının, koşullu salıverilmeden yararlandıktan ve herhâlde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumunun, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirileceğini düzenlemektedir.

Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye’de kalma hakkı bulunmayanlar (md. 54/1-(i)),

-İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye’den çıkış yapmayanlar (md. 54/1-(j)),

-(Ek: 03/10/2016-KHK-676/36 md.) Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler (md. 54/1-(k)).

YUKK md. 54/2’de (Değişik: 03/10/2016-KHK-676/36 md.) ise, idarenin takdirine bağlı tutulan bir sınır dışı sebebi daha öngörülmiştir. Buna göre, yukarıda açıklanan YUKK md. 54/1’in (b), (d) ve (k) bentleri kapsamında oldukları değerlendirilen uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilir²⁷.

Kanun koyucu, bazı hâllerde YUKK md. 54 kapsamında olsalar dahi yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacağını öngörmektedir (YUKK md. 55/1). Bu bağlamda, sınır dışı edilecek yabancılar kapsamında olsalar bile, sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar, ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler, hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar, mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları, tedavileri tamamlanuncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları hakkında sınır dışı etme kararı alınmaz. Aynı şekilde, YUKK md. 51/1-(b)’de kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturmadıkları sürece vatansızların sınır dışı edilemeyecekleri hükme bağlanmak suretiyle sınır dışı edilemeyecek yabancılar konusunda başka bir istisna getirilmiştir.

B. SINIR DIŞI ETME KARARLARINA KARŞI AÇILAN DAVALARDA MAHKEME KARARLARININ KESİNLİĞİ

1. Genel Olarak Sınır Dışı Etme Kararlarına Karşı Yargı Yolu

İdari makamların YUKK çerçevesinde çeşitli konularda karar alabilme yetkisi vardır. Sınır dışı etme kararı da YUKK md. 53/1 uyarınca Valiliklerin re’sen veya Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün talimatı üzerine verebileceği idarî kararlardan biridir. Sınır dışı etme kararı, mahiyeti itibarıyla belli bir yabancıya uygulanan ve yalnız onun için geçerli bir durum yaratan işlem olduğundan birel işlem özelliği göstermektedir²⁸.

İdarenin her türlü eylem ve işlemine Anayasa md. 125 gereğince yargı yolu açık olduğundan, YUKK kapsamında alınan idarî kararların da dava konusu edilmesi imkân dâhilindedir. Açılacak davalarda idarî yargılama hukuku

²⁷ YUUK md. 54/2’nin 03.10.2016 tarihinde 676 sayılı KHK’nın 36. maddesi ile yapılan değişiklikten önceki hâlinde ise, uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında sadece ülke güvenliği için tehlike oluşturduklarına dair ciddi emareler bulunduğu veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturmuş bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı etme kararı alınabileceği hüküm altına alınmıştı.

²⁸ Birel işlemler hakkında bkz. **A. Şeref Gözübüyük**, Yönetim Hukuku, Ankara 1998, s. 253.

ile ilgili esasların dikkate alınacağı şüphesizdir. Bu kural, sınır dışı etme kararları için de aynen geçerlidir.

İdarî davalarda kural olarak idarî yargılama hukuku bakımından genel kanun niteliğindeki İYUK hükümleri geçerli olacaktır. Nitekim YUKK'un yürürlüğe girmesine kadarki süreçte de sınır dışı etme kararına karşı açılan iptal davalarında İYUK hükümleri dikkate alınmıştır. Buna karşın, YUKK'un yürürlüğe girmesiyle beraber, sınır dışı etme konusunda yargı yoluna ilişkin özel düzenlemeler getirmesi sebebiyle YUKK hükümleri uygulama bulmuştur.

a. YUKK'un Yürürlüğü Öncesi

YUKK'un yürürlüğe girmesine kadarki süreçte, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin kararlara karşı yargı yoluna başvurulması konusunda Türk yabancılar hukuku mevzuatında özel bir düzenleme yoktu. Sınır dışı etme kararları da Anayasa md. 125 gereğince idarî işlemlerin yargısal denetimine ilişkin genel kurallar çerçevesinde dava konusu yapılabilmekteydi. Bu çerçevede, sınır dışı kararlarına karşı açılacak davalarda İYUK md. 32/1 uyarınca, dava konusu idarî işlemi yapan sıfatıyla sınır dışı kararını alan idarî merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesi yetkili kabul edilmekteydi. İdare mahkemesine başvuru süresi ise, İYUK md. 7/1-2'ye göre, sınır dışı etme kararının ilgili yabancıya yazılı bildirim tarihini izleyen günden itibaren 60 gündü.

Sınır dışı etme kararlarının yürütülmesinin durdurulması ise, İYUK md. 27 uyarınca mahkemenin bu yönde vereceği karara bağlıydı. Zira dava açılması, dava edilen idarî işlemin yürütülmesini durdurmamakta; mahkemece ancak idarî işlemin uygulanması hâlinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebileceği hükme bağlanmaktaydı (İYUK md. 27/2).

b. YUKK'un Yürürlüğü Sonrası

YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte sınır dışı etme kararlarına karşı yargı yolu konusunda mevzuatta önemli farklılıklar doğmuştur. Zira YUKK md. 53/3'de yabancılar hakkında verilen sınır dışı etme kararlarına karşı yargı yolu konusu ayrıca düzenlenmiştir. Bu yönüyle, YUKK md. 53/3, İYUK'daki yargı yoluna ilişkin genel hükümlerden ayrılarak sınır dışı etme kararına karşı yargı yolu konusunda özel düzenleme niteliği arz etmektedir.

Gerek İYUK'ta gerek YUKK'ta yargı yoluna ilişkin iki kanunî düzenlemenin yer alması, bir çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Yazılı kurallar hiyerarşisinde aynı seviyede yer alan iki düzenlemeden hangisinin tercih edileceği, daha açık ifadeyle, sınır dışı etme kararına karşı yargı yolu konusunda İYUK ve YUKK'tan hangisinin esas alınması gerektiği izaha muhtaçtır. Konuya ilişkin açık bir düzenleme olmadıktan, önceki genel kanun-sonraki özel kanun çatışmasında kabul edilen çözüm gereğince sonuca varılmıştır. Buna göre, daha önce yürürlüğe giren kanun genel, sonraki tarihli kanun özel nitelikte ise sonraki tarihli özel kanun esas alınır. Nitekim önceki genel kanun niteliğindeki İYUK hükümleri yerine sonraki özel kanun niteliğindeki YUKK hükümlerinin uygulanmasında uygulamada bir tereddüt yaşanmamıştır.

Sınır dışı etme kararına karşı yargı yolu konusunu düzenleyen YUKK md. 53/3'e göre, yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde idare mahkeme-

sine başvurabilir²⁹. Mahkemeye başvuran kişi, sınır dışı etme kararını veren makama da başvurusunu bildirir. Mahkemeye yapılan başvurular on beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancı rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilemez.

Görüldüğü üzere, kanun koyucu YUKK md. 53/3'te dava açma süresi, davanın mahkemece sonuçlandırılma süresi, mahkeme kararına karşı kanun yollarının açık olup olmadığı, yürütmenin durdurulması konularında İYUK'daki genel hükümlerden ayrılmak suretiyle sınır dışı müessesesine özgü özel hükümler getirmiştir. Buna karşın, idarî yargılama hukuku kapsamındaki diğer hususlarda İYUK hükümleri genel hükümler çerçevesinde uygulanmaya devam edecektir. Örneğin, davanın açılacağı yetkili idare mahkemesi YUKK'da gösterilmemiştir. Bu hâlde, İYUK md. 32³⁰ uyarınca sınır dışı etme kararını veren Valiliğin bulunduğu ildeki idare mahkemesinin yetkili olacağında bir şüphe yoktur³¹.

İYUK'tan farklı olarak özel düzenlenen konulardan ilki, dava açma süresine ilişkindir. Sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemelerinde dava açma süresi İYUK md. 7/1 gereğince altmış gün olarak dikkate alınıyorken; bu süre, YUKK'un yürürlüğü ile birlikte on beş güne indirilmiştir. Doktrinde de vurgulandığı üzere, kanun koyucunun hakkında sınır dışı kararı alınan yabancıya dava açma süresini altmış günden on beş güne indirmesi, hak arama hürriyeti bakımından bir kısıtlamaya yol açmakla birlikte³², İYUK md. 7/1'de "özel kanunlarda ayrı süre gösterilmesi" istisnasına yer verilmiş olması sebebiyle, YUKK md. 53/3'deki on beş günlük dava açma süresinin esas alınmasında hiçbir tereddüt yaşanmamaktadır.

Konuya ilişkin bir diğer özel düzenleme ise, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda yetkili idare mahkemesinin başvuruyu sonuçlandırma süresine ilişkindir. YUKK md. 53/3'de sınır dışı etme kararına karşı dava açma süresine uygun olarak davanın sonuçlandırma süresi bakımından da yine on beş günlük bir süre öngörülmüştür. İYUK'ta ise idarî yargılamada dava dosyalarının tekemmül ettikleri sıraya göre ve tekemmül tarihinden itibaren en geç altı

²⁹ Sınır dışı etme kararının iptali için açılacak davalara bakacak idare mahkemesi, YUKK md. 101 uyarınca HSYK tarafından belirlenmiştir. Buna göre, HSYK 1. Dairesinin 21.01.2014 tarihli ve 160 sayılı kararı gereğince, bir yerde birden fazla idare mahkemesinin bulunması hâlinde 1 No'lu İdare Mahkemesi görevli olacaktır.

³⁰ İYUK m. 32'ye göre, göreve ilişkin hükümler saklı kalmak şartıyla, bu Kanunda veya özel kanunlarda yetkili idare mahkemesinin gösterilmemiş olması hâlinde, yetkili idare mahkemesi, dava konusu olan idarî işlemi veya idarî sözleşmeyi yapan idarî merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesidir.

³¹ **Doğan**, s. 127.

³² Dava açma süresinin on beş gün ile sınırlandırılmış olmasının ilgiliye tanınmış hak arama hürriyeti dikkate alındığında eleştiriye açık olduğuna ilişkin tespitler için bkz. **Bayraktaroğlu Özçelik**, s. 244; **Dardağan Kibar**, s. 71; **Doğan**, s. 127. Kanaatimizce de her ne kadar on beş günlük dava açma süresi, sınır dışı etme kararının yerine getirilmesi sürecini hızlandıracak olsa da, yabancıların haklarında alınan bu kararı inceleyerek dava açıp açmama konusunda nihai kararı vermelerini belirlemede makul bir süre değildir. Zira idarî yargıda dava açma süresi öngörülmesinin temel sebebi, kişilere haklarında verilmiş olan idarî kararın hukuka uygun olup olmadığını, dava açmanın gerekip gerekmediğini düşünme ve inceleme imkânı vermektir: **Gözübüyük**, s. 382.

ay içinde sonuçlandırılması kural olarak öngörülmekle birlikte, bu süre, ivedi yargılama usulünün geçerli olduğu sınırlı sayıda davalarda İYUK md. 20/A-2-(f) uyarınca bir ay olarak belirlenmiştir³³. Ancak bu şekilde davanın sonuçlandırılmasının bir aylık süreye bağlı tutulduğu davalar, ivedi yargılama usulünün geçerli olduğu, yani davanın hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasının hedeflendiği uyuşmazlıklardır. Bu açıdan bakıldığında, ivedi yargılama usulünün geçerli olduğu davalarda dahi davanın sonuçlandırılması için gerekli azamî süre bir ay olarak belirlenmişken, İYUK md. 1/2'deki genel kural gereğince yazılı yargılama usulünün geçerli olduğu sınır dışı etme kararının iptali için açılan davalarda bu sürenin on beş gün olarak öngörülmesi, hak arama hürriyetinin kısıtlanması sorununun gündeme getirecektir³⁴. YUKK md. 53/3'ün mahkemeye davayı belli bir sürede sonuçlandırma yükümlülüğü getirmesi ve kanun koyucunun bu sürenin aşılması hâlinde belli bir yaptırım öngörmemiş olması, on beş günlük süreye düzenleyici süre özelliği vermektedir³⁵. Gerçekten de aşılması hâlinde hak düşürücü sürenin aksine herhangi bir yaptırıma tabi tutulmamış, dolayısıyla da mahkemeler için ihlal edilmeye müsait bir düzenleme olsa da³⁶ YUKK md. 53/3'teki mevcudiyeti dahi, hak arama hürriyetine ilişkin bir kısıtlamanın varlığını tespit açısından yeterlidir. Bununla birlikte, özel düzenleme niteliği arz etmesi sebebiyle YUKK md. 53/3'e uygun olarak mahkemelerin söz konusu süreyi dikkate alarak karara varmaları esastır³⁷.

Sınır dışı etme kararına karşı yargı yolu konusunda YUKK'un getirdiği önemli bir diğer düzenleme ise, yürütmenin durdurulmasına ilişkindir. Buna göre, YUKK'un yürürlüğünden önce, idare mahkemelerinde dava açılması dava konusu idarî işlemin yürütülmesini kendiliğinden durdurmamakta; İYUK md. 27/2 gereğince ancak mahkemece idarî işlemin uygulanması hâlinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilmekteydi³⁸. Buna karşın, YUKK'la

³³ **Sevda Yılmaz**, "6545 ve 6552 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde İdari Yargılama Usulü Değişiklikleri", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 28, Ekim 2016, s. 420.

³⁴ Mahkemenin karar vermesi için gerekli sürenin on beş gün ile sınırlandırılmış olmasının ilgiliye tanınmış hak arama hürriyeti dikkate alındığında eleştiriye açık olduğuna ilişkin tespitler için bkz. **Bayraktaroğlu Özçelik**, s. 244; **Dardağan Kibar**, s. 71.

³⁵ Düzenleyici süreler hakkında bkz. **Turgut Candan**, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara 2005, s. 479-480.

³⁶ Uygulamada idare mahkemelerinin kendilerine tanınan on beş günlük süreye riayet edemediklerine ilişkin bir tespit için ayrıca bkz. **Bülent Çiçekli**, Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara 2016, s. 175.

³⁷ Sınır dışı etme kararının özelliği sebebiyle sürenin kısa tutulmasının bir zorunluluk olarak görülmesi hususundaki görüş için ayrıca bkz. **Doğan**, s. 128.

³⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de çeşitli kararlarında, sınır dışı etme kararlarının iptali amacıyla açılan davaların, söz konusu kararın uygulanmasını kendiliğinden durdurmaması ve mahkemelerin mutlaka bu yönde verdiği bir kararın olması şartı sebebiyle, sınır dışı etme kararları bakımından Türk hukukundaki yargısal denetimin etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilemeyeceği gerekçesiyle AİHS md. 13'ün ihlal edildiği sonucuna varmıştı. AİHM'in 22.09.2009 tarihli örnek bir kararı için bkz. Abdolkhani ve Karimnia v. Turkey (Başvuru No. 30471/08); <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-120402&filename=CASE%20OF%20ABDOLKHAN%u0130%20AND%20KAR%u0130MN%u0130A%20v.%20TURKEY%20-%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf> (Erişim tarihi 10.03.2017).

birlikte dava açma süresinin kısaltılması ve davanın sonuçlandırılması için süre öngörülmesi durumlarının aksine, hak arama hürriyeti bakımından olumlu yönde bir adım atılmak suretiyle, yabancının rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancının sınır dışı edilemeyeceği hüküm altına alınarak sınır dışı etme işleminin yürütülmesinin kendiliğinden duracağına işaret edilmiştir³⁹.

2. Sınır Dışı Etme Kararlarına Karşı Açılan Davalarda Kanun Yollarına Başvuru

a. YUKK'un Yürürlüğü Öncesi

YUKK'un yürürlüğü öncesinde sınır dışı etme kararına karşı dava açılması hâlinde, idare mahkemelerinin vereceği kararın temyizi konusunda Türk yabancılar hukuku mevzuatında özel bir düzenleme yoktu. Ancak sınır dışı etme kararının iptali amacıyla açılan bu davalarda idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararların Danıştay'da temyiz edilebilmesi, İYUK m. 46/1 gereğince idarî yargılama hukukundaki genel esaslar çerçevesinde mümkündür⁴⁰. Bu bakımdan, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalar sonunda verilen kararlara karşı kanun yoluna başvurmayı engelleyici bir düzenleme yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda düzenleme getiren mevzuatta yer almadığından, idare mahkemelerinin kararları temyize götürülebilmekteydi⁴¹.

b. YUKK'un Yürürlüğü Sonrası

YUKK md. 53/3 ile sınır dışı etme kararlarına karşı yargı yolu konusunda getirilen hükümlerden biri de, sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemelerinde açılan davalarda mahkemelerin vermiş olduğu kararın kesin olmasıdır⁴². Sınır dışı etme kararının iptali için açılan davalarda idare mahkemelerinin vermiş olduğu karara karşı bir üst mahkemeye başvuru imkânı, YUKK'daki özel hüküm gereğince kapanmıştır. Böylece YUKK'un yürürlüğü öncesi dönemde sınır dışı etmede yargı yolu konusunda esas alınan İYUK'un ilgililere temyiz hakkı veren düzenlemesinden daha geri bir düzenleme yürürlüğe konmak sure-

³⁹ Bayraktaroğlu Özcelik, s. 245.

⁴⁰ İYUK md. 46 düzenlemesi ile kastedilen, YUKK'un yürürlüğe girdiği 11.04.2014 tarihinden önceki konuya ilişkin hükümlerdir. Zira İYUK md. 46'da dönem içinde birçok kez değişikliğe gidilmiş olup, son değişiklik istinaf kanun yoluna ilişkin hükümlerin de olduğu 6545 sayılı Kanunla yapılan 18.06.2014 tarihli değişikliktir.

⁴¹ 2012 yılında verilen bir sınır dışı etme kararının iptali amacıyla açılan davada idare mahkemesince verilen karara ilişkin Danıştay'a yapılan örnek bir temyiz başvurusu için bkz. Danıştay 10. Daire Başkanlığı, 17.03.2016, 2013/4955 E., 2016/1463 K. sayılı karar: <http://emsal.danistay.gov.tr/VeriBankasilstemciWeb/GelismisDokumanAraServlet> (Erişim tarihi: 02.03.2017).

⁴² YUKK md. 53/3 çerçevesinde sınır dışı etme kararına karşı açılan davada idare mahkemesinin vereceği kararın kesinliği, YUKK md. 80/1-(d) gereğince kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme kararları için de geçerlidir. YUKK md. 80/1-(d) bağlamında yapılan ayrıntılı açıklama için bkz. **Aslı Bayata Canyaş**, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Kabul Edilemez Başvuru ve Hızlandırılmış Değerlendirme Kararlarının Kesinliği", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 22, Temmuz 2015, s. 140 vd.

tiyle⁴³, sınır dışı etme kararına karşı kanun yollarının kapatılması şeklinde hak arama hürriyetini kısıtlayan bir süreç başlamıştır.

Bu noktada vurgulanmalıdır ki, YUKK'un sınır dışı etmeye ilişkin hükümlerinin yürürlüğe girmesinden⁴⁴ sonraki süreçte ikili bir ayrıma gidilmelidir. Zira sınır dışı etme kararına karşı yargı yolunu düzenleyen YUKK md. 53/3'ün yürürlüğe girdiği 11.04.2014 tarihi itibarıyla Türk idarî yargılama hukukunda ilk derece mahkemesi yargılaması-temyiz şeklinde iki aşamalı bir yargılama sistemi varken; istinaf mahkemelerinin faaliyete geçtiği 20.07.2016 tarihinden itibaren ilk derece mahkemesi yargılaması-istinaf-temyiz şeklinde üç aşamalı bir yargılama sistemi devreye girmiştir. Hâl böyle olunca, istinaf mahkemelerinin faaliyete geçtiği tarihe kadar sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin vereceği kararın temyizi, söz konusu tarihten bugüne kadar açılan davalarda mahkemelerin vereceği kararın ise istinafi ve temyizi sorunu gündeme gelecektir.

YUKK'un yürürlükte olduğu ancak istinaf mahkemelerinin faaliyete geçtiği 20.07.2016 tarihinden önce, sınır dışı etme kararının iptali için açılan davalarda idare mahkemelerinin vereceği kararın temyizi hususunda İYUK ve YUKK'taki hükümlerden hangisinin esas alınacağı sorunu, sonraki tarihli özel kanun YUKK'un esas alınması yönünde çözüm bulmuştur⁴⁵. Nitekim uygulamada da YUKK hükümlerinin uygulanmasında bir tereddüt yaşanmamış, başka bir deyişle, sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemelerinde açılan bir dava sonucunda verilen kararın Danıştay'ta temyizine ilişkin bir içtihat tespit edilememiştir. Buna karşın YUKK, sonraki tarihli özel kanun niteliği sebebiyle esas alınmakla birlikte, İYUK md. 46/1'in idare mahkemesi kararlarının Danıştay'da temyiz edilebilmesinin "başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi" mümkün olacağını öngören içeriği, kanaatimizce YUKK md. 53/3 ile sınır dışı etme kararının iptali amacıyla açılan bir davada verilen mahkeme kararının kesinliğine ilişkin hükmü işlevsiz kılmakta idi. Bu sebeple, önceki genel kanun-sonraki özel kanun çatışmasında özel kanunun tercihi, ancak önceki kanunda İYUK md. 46/1'de öngörüldüğü şekilde genel bir kanun hükmünün sonradan yürürlüğe giren özel bir kanun hükmüyle değiştirilemeyeceğine işaret eden bir ibarenin bulunmaması hâlinde geçerli olabilmeliydi. Gerçekten de kanun koyucu İYUK md. 46/1'e bu şekilde "başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi" ibaresi koymamış olsa idi, sonraki özel kanun niteliği göz önüne alınarak YUKK md. 53/3'ün uygulanmasında hiçbir tereddüt olmayacak ve sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davada verilen mahkeme kararları da kesin olduğundan temyiz imkânından yararlanılamayacaktı. Örneğin İYUK md. 46/2'de "dava açma süresine ilişkin olarak özel kanunlarda ayrı süre gösterilmeyen hâllerde idare mahkemesinin nihai kararının tebliğ tarihini izleyen otuz gün içinde temyiz yoluna başvurulabileceği" hükme bağlanmak suretiyle İYUK dışındaki başka kanunlarda özel süreler öngörülebilmesine imkân verilmekte iken, İYUK md. 46/1'de temyiz yolunun başkaca kanunlarla kapanmasının

⁴³ Bayraktaroğlu Özçelik, s. 247.

⁴⁴ YUKK md. 125 uyarınca, kural olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne ilişkin hükümleri YUKK'un Resmi Gazete yayımlandığı 11.04.2013 tarihinde yürürlüğe girmiş olmakla beraber, diğer hükümler bir yıl sonra yani 11.04.2014 tarihinde yürürlüğe konmuştur.

⁴⁵ Yazılı kurallar hiyerarşisinde aynı düzeyde yer alan önceki tarihli genel kanun ile sonraki tarihli özel kanun çatışmasında genel çözümün, özel kanunun uygulanması yönünde olacağına ilişkin bkz. **Kemal Gözler**, Hukuka Giriş, Bursa 2012, s. 350.

mümkün olmadığına açıkça işaret edilmektedir. Kaldı ki, İYUK md. 46/1'in "başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi" temyiz imkânı veren düzenlemesinin, genel kanun-özel kanun çatışması çerçevesinde istisnai bir düzenleme ile bertaraf edilmesinin önüne geçilmesi saiki ile konulduğunu söylemek de mümkündür⁴⁶. Bu gerekçelerle, her ne kadar uygulamada YUKK md. 53/3 hükmü doğrultusunda idare mahkemelerinin sınır dışı etme kararının iptali ile ilgili davalarda verdiği kararın kesin olduğu dikkate alınarak temyiz yolu kapalı görülse de kanaatimizce İYUK md. 46/1 gereğince, hakkında sınır dışı etme kararı alınan bir yabancıya açtığı dava sonunda mahkemece verilen kararın temyiz götürebilmesi mümkün görülmeliydi⁴⁷. Böyle bir sonuç, yabancıya ülkeden çıkarılması, yeniden ülkeye girişi ve ülkede ikamet konularında son derece ağır hukuki sonuçları olan sınır dışı etme kararı bakımından aşağıda açıklanacak olan hak arama hürriyetinin etkin surette temini açısından daha makul olurdu⁴⁸.

YUKK'un yürürlüğü ile birlikte sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemelerinde açılan davada verilen kararın kesin olduğunun öngörülmesi dolayısıyla temyiz kanun yolunun kapatıldığı kabul görmeye birlikte, İYUK'da yapılan değişiklikle idari yargılama hukukuna dâhil edilen istinaf kanun yolu, konuya yeni bir tartışma daha katmıştır. Zira istinaf mahkemelerinin kurulmasını öngören kanunî düzenleme ile sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararların istinaf başvurusuna konu edilip edilemeyeceği hususunda tereddüt doğmuştur. Her ne kadar YUKK md. 53/3'de açıkça idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararın kesin olduğu hükme bağlanmak suretiyle temyiz gibi istinaf kanun yolunun da kapalı olduğu sonucuna varılabilmekle birlikte, 18.06.2014 tarihli değişiklikle istinaf idari yargılama hukukuna dâhil eden İYUK md. 45/1'in YUKK'daki düzenlemeye göre yeni tarihli olması ve bu düzenlemede idare mahkemelerinin kararlarına karşı "başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi" istinaf yoluna başvuru- labileceğinin hüküm altına alınması, YUKK md. 53/3'deki düzenlemeyi tartış- malı hâle getirmektedir.

Bu açıklamalardan hareketle, öncelikle YUKK md. 53/3 uyarınca, sınır dışı etme kararlarının iptali amacıyla açılan davalarda idare mahkemelerinin vermiş oldukları kararın kesin olduğunu öngören düzenlemenin hak arama hürriyeti bakımından ihlal niteliği taşıyıp taşımadığı sorunu üzerinde durulmalıdır. Akabinde, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda verilen mahke-

⁴⁶ "Başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi" ibaresinin aynı konuda düzenleme getiren özel ve genel kanun hükümleri arasında doğacak norm çatışması olasılığını önlemek amacıyla konulduğuna yönelik bir tespit için bkz. **Bayata Canyaş**, s. 151-152.

⁴⁷ YUKK md. 53/3'ün sonraki özel kanun olarak İYUK md. 46/1'e tercihi sebebiyle uygulanması gerektiğine ilişkin aksi yönde bir tespit için bkz. **Bayraktaroğlu Özçelik**, s. 246.

⁴⁸ Olması gereken hukuk bağlamında yapılan benzer değerlendirmeler için bkz. **Bayraktaroğlu Özçelik**, s. 246; **Dardağan Kibar**, s. 71. Aynı şekilde, idare mahkemesi kararlarının kesin olmasına ilişkin YUKK md. 53/3 hükmü, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar tarafından da "göç alanında içtihat hukukunun oluşmasının mümkün olmayacağı, iç hukuk yollarının sadece bir hâkimin bir mahkemenin vereceği kararlarla sonuçlanmış olacağı, kişilerin elinde de hak aramak için sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitme seçeneği kalacağı" gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Tespitler için bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları, s. 25: <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf> (Erişim tarihi 10.01.2017).

me kararlarının istinafa tabi tutulup tutulamayacağı İYUK md. 45/1 bağlamında irdelenmelidir.

3. YUKK Md. 53/3 Uyarınca Kanun Yollarının Kapanmasının Hak Arama Hürriyetini İhlal Sorunu

YUKK md. 53/3'de sınır dışı etme kararına karşı açılan davalar sonunda verilen mahkeme kararlarının kesin olduğunun öngörülmesi suretiyle kanun yollarının kapanması, hak arama hürriyeti⁴⁹ kapsamında değerlendirilen mahkemeye erişim hakkı ile doğrudan ilgilidir. Zira kanun koyucunun idarenin bir işlemine karşı açılan davada mahkemenin kararının kesin olduğunu hükme bağlaması belli bir saike dayansa dahi, bunun temyiz ve istinaf hakkını da içeren⁵⁰ mahkemeye erişim hakkı açısından olumsuz yansımaları olacaktır⁵¹. Gerçekten de davanın taraflarına ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararı bir üst mahkemede denetleme imkânının tanınmamasının hak arama hürriyetini kısıtladığında şüphe yoktur⁵². Öyle ki haklarında sınır dışı etme kararı alınan yabancıların Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ve ihtiyati tedbir talebinde bulunma hakkı ile AİHM'e bireysel başvuru ve ihtiyati tedbir talebinde bulunma hakkı bulunmakla beraber⁵³, ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu bir kararla iç hukuk yolları tüketilmiş olacaktır⁵⁴.

Türk hukukunda hak arama hürriyetinin temel dayanağı konumundaki Anayasa md. 36'da "herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu" hüküm altına alınmış olsa da, kanun yollarına başvuru hakkından açıkça bahsedilmemiştir. İlk derece mahkemesi kararının kesin olduğunu öngörmesi sebebiyle kanun yollarını kapatan bir düzenlemenin anayasa aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine yapılan birçok başvuruda ise, bu tür düzenlemeler anayasaya aykırı görülmemiştir⁵⁵. Ancak her ne kadar

⁴⁹ Hak arama hürriyeti, pozitif hukukta tanınan bir hakkı ihlale uğrayan bir kimsenin bu ihlalin durdurulması ve menfi etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla yetkili mahkemelere ve idari makamlara müracaatta bulunma hakkını ifade etmektedir: **Cengiz Gül/Fatih Birtek**, "Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 1-2, 2007, s. 7.

⁵⁰ Mahkemeye erişim hakkının, temelde bir kimsenin bir hakka ilişkin iddiasını mahkemeye götürebilmesi olarak tanımlanmakla birlikte, üst derece mahkemelere itiraz hakkını da kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiğine ilişkin bir tespit için bkz. **Samuel P. Baumgartner**, "Does Access to Justice Improve Countries' Compliance with Human Rights Norm? - An Empirical Study", Cornell International Law Journal, Vol. 44, 2011, s. 458.

⁵¹ **Bihter Aydın**, "Türk İdari Yargı Düzeninde Mahkemeye Erişim Hakkı", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 15, Ekim 2013, s. 272.

⁵² **Bayata Canyaş**, s. 144.

⁵³ **Çiçekli**, s. 176.

⁵⁴ Bu hususta getirilen eleştiri için bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları, s. 25: <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf> (Erişim tarihi 19.02.2017).

⁵⁵ Anayasa Mahkemesi verdiği kararlarda genel olarak, bazı mahkeme kararlarının kesin sayılmasının hak arama hürriyetine kamu yararı amacıyla getirilen sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmadığı gerekçesiyle anayasaya da aykırı olmadığına vurgu yapmıştır. Anayasa Mahkemesinin verdiği örnek bir karar için bkz. 23.05.2001 tarihli ve 2001/232 E., 2001/89 K. sayılı karar: RG. 19.01.2002-2464.

hak arama hürriyetinin ihlali olarak kabul edilmese de kanun yollarına başvurunun kapatıldığı bir düzenlemenin hak arama hürriyetine bir kısıtlama getirdiğinde şüphe yoktur. Dolayısıyla YUKK md. 53/3 ile kanun yollarına başvuru hakkına getirilen böyle bir kısıtlamanın hak arama hürriyeti bağlamında anayasaya uygun olup olmadığı sorunu izaha muhtaçtır.

Yabancıların temel hak ve hürriyetlerine getirilecek sınırlamalar Anayasa md. 16 gereğince milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla yapılmalıdır. Bu anlamda Anayasa md. 16, “yabancıların durumu” başlığıyla yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılmasında esas alınacak özel düzenleme konumundadır. Daha açık deyişle, genel olarak temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının sınırı mahiyetindeki Anayasa md. 13’ün öngördüğü güvenceler yabancılar için dikkate alınamayacağından⁵⁶; md. 16 gereğince yabancıların temel hak ve hürriyetlerine getirilecek bir sınırlamanın, “kanuna dayanma”⁵⁷ ve “milletlerarası hukuka uygun olma”⁵⁸ kriterlerine uygunluğu yeterli olacaktır.

Bu açıklamalardan hareketle, yabancılar hakkında verilen sınır dışı etme kararına karşı açılan bir dava sonunda verilen karara kanun yollarına başvuru imkânını tamamen kaldıran bu düzenleme, YUKK md. 53/3 ile kanunî bir davanağa sahip olarak Anayasa md. 16’nın yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin ancak kanunla sınırlandırılabilmesine ilişkin hükme uygunluk sağlamış gözükmektedir. Ancak bir kanunî sınırlamanın milletlerarası hukuka uygun olması, Anayasa md. 16’nın aradığı diğer bir şarttır. Buna göre, yabancıların hak arama hürriyetini kanun yollarına başvuru imkânını kaldırmak suretiyle sınırlandıran YUKK md. 53/3, ancak milletlerarası hukuka aykırı ise Anayasa md. 16’yı ihlal etmiş olacaktır.

Temel hak ve hürriyetlere getirilecek bir sınırlamanın milletlerarası hukuka uygun olup olmadığının tespitinde, milletlerarası sözleşmelerin belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, milletlerarası hukuka uygunluk şartının sağlanması bakımından Türkiye’nin de taraf olduğu AİHS ve Ek Protokollere aykırılık arz etmeyen sınırlamalar getirilmesinde hiçbir engel yoktur. Hak arama hürriyeti kapsamında mahkemeye erişim hakkı, AİHS’de özel olarak güvence altına alınmış olmamakla birlikte, md. 6’da⁵⁹ düzenlenen medenî hak

⁵⁶ Tespit için bkz. **Kemal Gözler**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa 2010, s. 120 (Anayasa).

⁵⁷ Kanunla sınırlandırma ile kastedilenin yasama organı tarafından kanun adı altında çıkarılmış düzenleyici işlemler olduğuna ilişkin doktrindeki baskın kabul için bkz. **Doğan**, s. 22. Kanun koyucu dışındaki diğer organların yaptığı yönetmelik ve benzeri düzenleyici işlemlerin de kanun kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine yönelik aksi yönde bir doktrinel görüş için bkz. **Aybay/Dardağan**, s. 83.

⁵⁸ Milletlerarası hukukun kaynaklarının milletlerarası sözleşmeler, milletlerarası teamüller, hukukun genel ilkeleri, milletlerarası mahkeme kararları ve doktrinden oluştuğuna ilişkin bir tespit için bkz. **Aslan Gündüz**, Milletlerarası Hukuk, Ankara 2013, s. 14 vd.

⁵⁹ AİHS md. 6/1 uyarınca, herkes davasının medenî hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezaî alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. *Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlâk, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selâmetine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde,*

ve yükümlülüklerden doğan uyumsuzluklar ile ceza hukuku kapsamındaki suç isnatlarıyla ilgili davalarda adil yargılanma hakkının bir unsuru görülmektedir⁶⁰. Bu bağlamda, ilk derece mahkemelerine etkili şekilde erişim hakkının sağlanması, AİHS md. 6 uyarınca adil yargılanma hakkı açısından yeterli kabul edilmektedir. AİHM kararlarında da adil yargılanma hakkının bir üst mahkemeye başvuru imkânı sağlama zorunluluğu içermediğine işaret edilmektedir⁶¹. Buna karşın medenî hak ve yükümlülüklerden doğan uyumsuzluklar ile ceza hukuku kapsamındaki suç isnatlarıyla ilgili davalarda kanun yollarına başvuru hakkının bertaraf edildiği bir kanunî düzenlemenin AİHS md. 6'yı ihlal ettiği söylenebilir. Nitekim AİHM'in çeşitli kararlarında da ilk derece mahkemeleri gibi kanun yollarına başvurunun tanınmadığı hâllerde md. 6'nın ihlali sonucuna varılmıştır⁶². Ancak AİHS md. 6'nın sağladığı bu güvence, medenî hak ve yükümlülüklerden doğan uyumsuzluklar ile ceza hukuku kapsamındaki suç isnatlarıyla ilgili davalarda geçerlidir⁶³. Bu bakımdan kamu hukukuna özgü bir idarî işlem mahiyetindeki sınır dışı etme kararına karşı açılan davalar bakımından, adil yargılanma hakkını güvence altına alan AİHS md. 6'nın uygulama bulması mümkün olmayacağından⁶⁴, kanun yollarını kapatan YUKK md. 53/3, AİHS md. 6'yı ihlal eden bir hüküm olarak nitelendirilemeyecektir⁶⁵. AİHM'nin ve Komisyonun sınır dışı etme işlemiyle ilgili verdiği birçok kararda⁶⁶

duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

⁶⁰ **Aydın**, s. 273.

⁶¹ AİHM kararlarında genel olarak, akit devletlerin temyiz ya da istinaf mahkemeleri kurma zorunluluğu bulunmadığına işaret edilmiş; ancak bu tür mahkemelerin mevcut olması durumunda bu mahkemelerin hukukuna tâbi olan kişilerin AİHS md. 6'da öngörülen güvencelerden faydalandırılması zorunluluğuna vurgu yapılmıştır. AİHM'nin bu hususta verdiği 17.01.1970 tarihli örnek bir karar için bkz. Delcourt v. Belgium (Başvuru No. 2689/65) kararı: <http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4541018/11> (Erişim tarihi 10.03.2017)

⁶² AİHM'nin temyiz kanun yoluna başvuruyu mahkemeye erişim hakkı çerçevesinde ele alan kararları da buna işaret etmektedir. AİHM'nin örnek mahiyette 14.12.1999 tarihli Khalifaoui v. France (Başvuru No. 34791/97) kararı için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58374&filename=001-58374.pdf&TID=thkbhnlzk> (Erişim tarihi 10.03.2017).

⁶³ AİHS md. 6'nın kapsamının tayininde AİHM'nin milli hukuklardan bağımsız olarak AİHS'nin amacını ve koruduğu menfaatleri dikkate alarak Avrupa koruma standardı getirdiğine ilişkin tespit için bkz. **Sibel İnceoğlu**, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, İstanbul 2005, s. 12.

⁶⁴ **Nuray Eksi**, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, S. 1-2, 2009, s. 123.

⁶⁵ **İnceoğlu**, s. 58-59. Buna karşın AİHM, kural olarak medenî hak ve yükümlülüklerden doğan uyumsuzluklarda mahkemeye erişim hakkını öngörmekle birlikte, idarenin eylem ve işlemlerinden kaynaklanan uyumsuzluklara karşı yalnızca idari itiraz imkânı tanıyan ancak mahkemeye erişim hakkı tanımayan hâlleri de kapsamına almaktadır: **Aydın**, s. 274.

⁶⁶ AİHM'nin genel kabulü, sınır dışı konusunda AİHS md. 6'nın güvence sağlamayacağı yönünde olmakla birlikte, sınır dışı edilecek yabancıların adil yargılanma ilkesinin açıkça ihlal edileceği bir ülkeye gönderilmesi ihtimalinde, sınır dışı etme kararının md. 6 kapsamında değerlendirilebileceğine de istisnai olarak imkân tanınması yönündedir. Ancak bu hâlde md. 6'nın uygulanmasına sebep olan husus, sınır dışı eden ülkenin değil, sınır dışı edilecek yabancıların gönderileceği ülkenin adil yargılanma ilkesini ihlal etme riskinin varlığıdır. Bu istisnaya ilişkin tespitler için bkz. **Eksi**, s. 129-136.

da AİHS md. 6'nın sınır dışı etme konusunda uygulanamayacağına işaret edilmiş⁶⁷ ve bu görüşünü sürdürme eğiliminden dönmemesinin de yakın zamanda mümkün olmadığına vurgu yapılmıştır⁶⁸.

YUKK md. 53/3'ün anayasaya uygun olup olmadığı sorunsalı çerçevesinde mahkemeye erişim hakkı yanında bu hakla bağlantılı olan AİHS md. 13'ün⁶⁹ güvence altına aldığı etkili başvuru hakkı üzerinde de durulmalıdır⁷⁰. Temel hak ve hürriyetlerinden biri ihlal edilen bir kimseye ulusal bir makama başvuru imkânının tanınması ve başvurusunun etkin bir şekilde değerlendirilmesi hakkını güvence altına alan AİHS md. 13'ün, YUKK md. 53/3'deki idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararları kesin sayan düzenlemeyle ihlal edildiği sonucuna varılamaz. YUKK md. 53/3'de açıkça hükme bağlanmasa da İYUK md. 11'deki genel hüküm gereğince diğer idari işlemlerde olduğu gibi, sınır dışı etme kararının kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması amacıyla yetkili makamlara başvuru hakkından da yararlanılmasında bir engel bulunmamaktadır. O hâlde AİHS md. 6 uyarınca dahi idari işlemler açısından zorunlu görülmediği ortaya çıkan istinaf ve temyiz gibi kanun yollarına başvurunun engellenmesinin md. 13 çerçevesinde etkili başvuru hakkının ihlali olarak kabulü söz konusu olamaz⁷¹. Buna karşın, idarenin vereceği sınır dışı etme kararının kesin olduğunu öngören yani ilk derece mahkemesine başvuru hakkını kaldıran bir düzenlemenin AİHS md. 13 bakımından ihlal niteliği taşıdığı söylenebilir. Ancak YUKK md. 53/3'ün yalnızca kanun yollarına başvuru hakkını tanımayan içeriği dikkate alındığında, mevcut şartlarda AİHS md. 13'ün ihlalinden bahsedilemez.

Sonuç olarak, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin karara karşı dava açılması hâlinde mahkemenin vereceği kararı kesin sayan YUKK md. 53/3'ün gerek AİHS md. 6'nın güvence altına aldığı adil yargılanma hakkı, gerekse md. 13'ün güvence altına aldığı etkili başvuru hakkı bakımından bir ihlal niteliği gösterdiği söylenemez. Dolayısıyla YUKK md. 53/3, kanunî dayanağını YUKK'tan alan milletlerarası hukuka uygun bir düzenlemedir⁷².

AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokolde de yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usulü güvenceler başlığı altında bazı düzenlemeler getirilmiştir⁷³. Bu dü-

⁶⁷ AİHM'nin 05.10.2000 tarihli Maaouia v. France (Başvuru No. 39652/98) kararı için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58847&filename=001-58847.pdf&TID=ihgdqbxnf> (Erişim tarihi 10.03.2017). Karar hakkında doktrinde getirilen eleştiriler için ayrıca bkz. **Ekşi**, s. 127-128.

⁶⁸ **Ekşi**, s. 137.

⁶⁹ AİHS md. 13 uyarınca, AİHS'de tanınmış olan hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili, resmî görev yapan kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir.

⁷⁰ Şikâyet hakkı olarak da anılan etkili başvuru hakkının hak arama hürriyeti ile olan bağlantısı hakkında bkz. **Şeref Ünal**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, Ankara 2001, s. 165.

⁷¹ **Bayata Canyaş**, s. 150.

⁷² Kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme kararları bağlamında yapılan aynı yönde bir tespit için ayrıca bkz. **Bayata Canyaş**, s. 151.

⁷³ AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokol md. 1 uyarınca, yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usulü güvenceler,

1. Bir devlet ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve

zenlemelerden biri de yabancının, sınır dışı edilmesine karşı gerekçeleri öne sürebilmesine, durumunu yeniden inceletmeye ve yetkili bir makam önünde veya bu makam tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde temsil ettirmesine kural olarak izin verileceğine ilişkindir (md. 1/1). Böylece sınır dışı etme kararlarına karşı yetkili kişi veya makam huzurunda kişinin durumunu itiraz suretiyle yeniden inceletme hakkına sahip olduğuna işaret edilmek suretiyle, sınır dışı etme kararına özgü hak arama hürriyeti güvence altına alınmıştır. Ancak söz konusu düzenlemede yabancının itiraz edeceği kişi ya da makamın idarî ve/veya adli olması konusunda bir ayırım yapılmadığı gibi⁷⁴, adli makam incelemesi kapsamında kanun yollarından da bahsedilmemiştir. Öyle ise AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokole taraf olan ülkelerdeki mevzuatta sınır dışı etme kararına karşı idarî itiraz yolu ya da ilk derece mahkemelerinde dava açma imkânı hatta bireysel başvuru yollarından birinin açık tutulması, söz konusu hakkın güvence altına alınması bağlamında yeterli olacaktır. Dahası, üst derece mahkemelere başvuruda bulunma hakkının öngörüldüğü AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokolün 2. maddesi⁷⁵ bu zorunluluğu salt cezaî konulara özgülediğinden⁷⁶, idarî mahiyetteki sınır dışı etme kararlarına karşı, istinaf veya temyiz kanun yoluna başvuru hakkının tanınması zorunluluğu da yoktur. Sonuçta, AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokole YUKK md. 53/3'ün mevcut hâliyle bir aykırılığın da yine bahsedilemeyecektir.

C. İSTİNAF KANUN YOLUNUN YUKK MD. 53/3 KAPSAMINDA AÇILCAK DAVALARA ETKİSİ

1. Türk İdarî Yargılama Hukukunda İstinaf

a. Genel Olarak

İstinaf, Türk idarî yargılama hukukuna, 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla⁷⁷ dâhil edilmiştir⁷⁸.

-
- a) sınır dışı edilmesine karşı gerekçeleri öne sürebilmesine,
  - b) durumunu yeniden inceletmeye,
  - c) yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde temsil ettirmesine, izin verilecektir.

2. Sınır dışı edilmenin kamu düzeni yararı ya da ulusal güvenlik nedenleri açısından gerektiği hallerde, bir yabancı, yukarıdaki 1. Maddenin (a), (b) ve (c) bentlerinde öngörülen haklarını kullanmadan sınır dışı edilebilir.

⁷⁴ Ünal, s. 345.

⁷⁵ AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokol md. 2 uyarınca, cezaî konularda iki dereceli yargılanma hakkı,

1. Bir mahkeme tarafından cezaî bir suçtan mahkum edilen her kişi, mahkumiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dâhil olmak üzere, yasayla düzenlenir.

2. Bu hakkın kullanılması, yasada düzenlenmiş hâliyle az önemli suçlar bakımından, ya da ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargıldığı veya beraatını müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkumiyet hâllerinde istisnaya tabi tutulabilir.

⁷⁶ Ünal, s. 346.

⁷⁷ RG. 28.06.2014-29044.

Böylece Türk idarî yargılama hukukunda istinafa yer vermeyen İYUK'ta değişiklik getirilmek suretiyle hâli hazırdaki iki dereceli yargılama sisteminden üç dereceli yargılama sistemine geçişin kanunî dayanağı kabul edilmiş ve 20.07.2016 tarihi itibarıyla istinaf mahkemeleri faaliyete geçmiştir⁷⁹.

Türk idarî yargılama hukukuna istinafin dâhil edilmesi bazı gerekçelere dayandırılmıştır. İstinaf mahkemelerinin kurulmasındaki sebeplerden biri, Danıştay ve ilk derece mahkemelerindeki iş yükü fazlalığıdır⁸⁰. İstinaf mahkemelerinin kurulmasındaki gerekçelerden bir diğeri, istinaf ile birlikte yargılamanın hızlanacağı, dolayısıyla da uyuşmazlıkların karara bağlanma süresinin kısaltacağı düşüncesidir⁸¹. İstinaf mahkemelerinin kurulmasındaki gerekçelerden bir başkası ise, mahkemelerden daha isabetli kararlar verilmesi beklentisidir⁸². Danıştay'ın içtihat ve hukuk birliğini sağlama fonksiyonunu daha iyi yerine getirmesinin hedeflenmesi, istinaf mahkemelerinin kurulmasındaki dayanaklardan bir diğeri olarak kabul görmektedir⁸³. Son olarak belirtilmelidir ki, kişilerin etkin hukukî korumadan yararlandırılması, özellikle de âdil yargılanma hakkının teminat altına alınması, istinafin kabulü noktasındaki temel dayanaklar arasında gösterilmektedir⁸⁴.

İstinaf mahkemelerinin kurulmasına gerekçe teşkil eden söz konusu sebeplere doktrinde bazı eleştiriler getirilmektedir. Bu kapsamda, yargılamanın hızlandırılmasının her koşulda mümkün olamayacağı, zira istinafin bir tür temyiz yolu olduğu, dolayısıyla ilk derece mahkemelerince verilen kararların hem bölge idare mahkemelerinde hem de Danıştay'da iki kez incelenmesi söz konusu olacağından yine yargılama süresinin uzayarak zaman kaybına sebebiyet vereceği ileri sürülmüştür. Aynı şekilde, istinafin adalete erişim anlamında maliyetli olacağına ve istinafin içtihat farklılıklarına yol açabileceğine de doktrinde olumsuz anlamda vurgu yapılmıştır⁸⁵.

Bu açıklamalardan hareketle, istinaf, ilk derece mahkemelerinin henüz kesinleşmemiş kararlarının maddi ve hukukî açıdan incelenmek suretiyle mev-

⁷⁸ İstinaf mahkemelerinin karşılaştırmalı hukuktaki tarihsel gelişimi hakkında ayrıca bkz. **Serkan Çınarlı**, İdari Yargılamada İstinaf, Ankara 2017, s. 33-58.

⁷⁹ İstinaf mahkemeleri, 20.07.2016 tarihi itibarıyla faaliyete geçtiği için, İYUK Geçici 8. maddede geçiş hükümleri öngörülmüştür. Buna göre, ivedi yargılama usulü hariç olmak üzere bu Kanunla idarî yargıda kanun yollarına ilişkin getirilen hükümler, İYUK'un, bu Kanunla değişik 3. maddesine göre kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurtda göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanır. Bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümler uygulanır (md. 8/1).

⁸⁰ **Mustafa Avcı**, "İdari Yargıda İstinaf", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 96, 2011, s. 181.

⁸¹ **Engin Saygın**, "İdari Yargıda İstinaf Mahkemesi Tartışmaları Üzerine Bir Analiz", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXIX, S. 1-2, 2011, s. 641; **Avcı**, s. 181.

⁸² **Avcı**, s. 181.

⁸³ **İlhan Özay**, Günışığında Yönetim, Yargısal Koruma, İstanbul 2010, s. 44-45; **Avcı**, s. 181.

⁸⁴ **Saygın**, s. 641.

⁸⁵ İstinafin kabulünün dezavantajları hakkındaki tespitler için bkz. **Oğuz Sancakdar**, "İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler", Danıştay ve İdari Yargı Günü 144. Yıl Sempozyumu (11 Mayıs 2012), Danıştay Yayınları No. 83, Ankara 2013, s. 22.

cut hukuka aykırılıkların giderilmesi amacıyla kabul edilmiş bir olağan kanun yoludur⁸⁶. Buna göre, istinafin yer aldığı bir yargılama sistemi üç dereceden oluşmaktadır. Birinci derecede, ilk derece mahkemelerinin yargılaması söz konusudur. İkinci derecede, kural olarak ilk derece mahkemelerinin kararlarının maddî ve hukukî açıdan ele alındığı istinaf incelemesi gerçekleştirilmektedir. Üçüncü derecede ise, istinaf mahkemelerinin vermiş olduğu kararların üst mahkemece temyiz incelemesi yapılmaktadır⁸⁷.

İstinaf, itiraz ve temyizden ayrı kendine özgü bir olağan kanun yoludur⁸⁸. Bu sebeple istinafin işleyişi, itiraz⁸⁹ ve temyizden⁹⁰ farklı hükümlere tâbidir. Bu

⁸⁶ **Ali Rıza Çınar**, “İstinaf”, Fasikül Aylık Hukuk Dergisi, Y. 2, S. 8, Temmuz 2010, s. 15. Türk idari yargılama hukukunda, kanun yolları olağan ve olağanüstü olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Bununla birlikte söz konusu ayırım, 6545 sayılı Kanunla İYUK’ta yapılan değişiklikten önce ve sonra farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Buna göre, 6545 sayılı Kanunla İYUK’ta yapılan değişiklikten önce olağan kanun yolları itiraz, temyiz, kararın düzeltilmesi; olağanüstü kanun yolları ise yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına bozma şeklinde sınıflandırılmakta idi. 6545 sayılı Kanunla İYUK’ta yapılan değişiklikle birlikte, itiraz ve kararın düzeltilmesi, olağan kanun yolu olmaktan çıkarılmış; istinaf adıyla yeni bir kanun yolu kabul edilmiş; kanun yararına bozma ise kanun yararına temyiz şekliyle yeniden yapılandırılmıştır. Böylece hâli hazırda olağan kanun yolu olarak istinaf ve temyiz, olağan üstü kanun yolu olarak ise yargılamanın yenilenmesi ve kanun yararına temyiz kabul edilmektedir: **Züleyha Keskin**, “İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 126, 2016, s. 242-243; **Yılmaz**, s. 424.

⁸⁷ **Avcı**, s. 180.

⁸⁸ **Sait Güran**, “Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay Üzerine Bir Deneme”, İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İdare İlimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1977, s. 324; **Sancakdar**, s. 23.

⁸⁹ İstinaf mahkemelerinin faaliyete geçmesinden önce Türk idari yargılama hukukunda olağan kanun yollarından biri olarak yer bulan mülga itiraz kanun yolunda, idare ve vergi mahkemelerinin İYUK md. 45’te belirtilen konulardan kaynaklanan uyuşmazlıklarla ilgili olarak verdikleri kararlar ile tek hâkimle verilen kararları bölge idare mahkemesine götürülebilmekte idi. Yapılan itiraz başvurusu üzerine bölge idare mahkemesi, ya ilk derece mahkemesinin kararını esas hakkında yeni bir karar almaksızın onaylamakta ya da dosyayı ilk derece mahkemesine göndermeksizin işin esası hakkında karar vermekte idi. Bu bağlamda, ilk derece mahkemesinin kararının hem maddî hem de hukukî açıdan denetlenmesi, itiraz ve istinaf arasındaki ortak nokta olsa da itiraz ve istinaf arasında bazı yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin itiraz yolunda yapılacak söz konusu inceleme kural olarak ilk derece mahkemesinden gelen dosya üzerinden gerçekleştirilebilen sınırlı bir incelemedir. Buna karşın, istinaf yolunda yapılacak incelemede ilk derece mahkemesinden gelen dosya dışında diğer delillerden de yararlanılır. Başka bir ifadeyle, itirazdan farklı olarak istinafta deliller serbestçe değerlendirilir: **Güran**, s. 324-326. Aynı şekilde, itiraz yolunda herhangi bir soruşturma ve duruşma yapılamamakta iken; istinaf yolunda bu konularda herhangi bir engel bulunmamaktadır: **Ramazan Çağlayan**, İdari Yargılama Hukuku, Ankara 2014, s. 675. Yine, itiraz incelemesi sonucunda verilen kararlar kesin olduğundan temyize gidilemezken, istinafta verilen kararlar, Kanunun temyize açık tuttuğu sınırlı sayıdaki kararlar dışında kalanlar bakımından kesin sayılmıştır: **Avcı**, s. 185; **Çağlayan**, s. 675. İstinafi itirazdan farklı kılan bir başka özellik ise, bölge idare mahkemesinin vereceği karara ilişkindir. Buna göre, bölge idare mahkemesi itiraz başvurusu sonucunda ilk derece mahkemesinin kararını yerinde bulursa onama kararı verebilmekte iken; istinaf başvurusu sonucunda ilk derece mahkemesinin kararı hukuka uygun bulunursa başvurunun reddine yönelik karar verilebilecektir. Bu açıdan bakıldığında istinaf yolunda itirazdan farklı şekilde onama ve bozma söz konusu değildir: **Sancakdar**, s. 30.

çerçeve, bir kimse, ilk derece mahkemesinin olaylara, delillere, hukukî sebeplere ilişkin değerlendirmesindeki hata veya eksikliklerden ötürü istinaf yoluna gidebileceği gibi, ilk derece mahkemesinin kararında yapılan usul hukuku veya maddi hukuka ilişkin bir hatadan dolayı da istinaf başvurusunda bulunulabilir⁹¹.

b. İstinafa Tâbi Kararlar

İYUK md. 20/A'da sayılan davalar dışındaki tüm davalarda verilen mahkeme kararları bölge idare mahkemesinde istinaf incelemesine tâbi tutulmuştur. Böylece İYUK md. 46 kapsamında kalan davalar bakımından ilk derece yargılaması, istinaf ve temyiz şeklinde üç aşamalı bir sistem uygulama bulacakken; İYUK md. 20/A kapsamında kalan davalarda ilk derece yargılaması ve temyiz şeklinde iki aşamalı bir yargılama sistemi geçerli olacaktır⁹².

İYUK md. 45/1 uyarınca, idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. Ancak konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, tam yargı davaları ve idarî işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesin olup, bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamaz. Görüldüğü gibi, idare ve vergi mahkemesi kararlarına karşı istinaf yolu kural olarak açık olmakla birlikte, bazı hâllerde istinaf yolu kapatılmıştır. Buna göre, konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen tam yargı davaları ve konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen idarî işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlara karşı istinaf mahkemelerine başvuru hakkı tanınmamıştır⁹³. Bunun yanında, İYUK md. 45/8'de ivedi yargılama usulüne ilişkin davalar⁹⁴ için de istinaf yoluna başvurulamayacağına işaret edilmiştir⁹⁵.

⁹⁰ İstinafin temyiz kanun yoluna benzer özellikleri bulunmakla birlikte, itirazda olduğu gibi yine ondan ayrı bir olağan kanun yoludur. Bu bağlamda, temyizde ilk derece mahkemesi tarafından incelenen olaylar ve deliller tekrar değerlendirilmemekte, yani yeniden yargılama yapılmamakla birlikte, istinafta ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu karar, hem hukuki hem de maddi açıdan denetimden geçirilmek suretiyle yeniden yargılama yapılmaktadır: **Avcı**, s. 187; **Sancakdar**, s. 23. Bu bakımdan temyiz aksine, ilk derece mahkemesi tarafından incelenen olaylar ve deliller istinafta yeniden değerlendirilir. Doğal olarak istinaf yolunda hâkim temyizden farklı olarak salt dava dosyasıyla sınırlı olarak incelemekle kalmaz, yeni bilgi ve belge araştırması da yapabilir: **Çağlayan**, s. 675. Nihayetinde istinaf mahkemesi, kararı hukuka uygun görürse onar; kararda bir hukuka aykırılık tespit eder ise temyiz mahkemesinin yaptığına aksine, yalnızca kararı bozmakla kalmaz, işin esasına girerek davayı kendisi karara bağlar: **Çağlayan**, s. 675.

⁹¹ **Çağlayan**, s. 712.

⁹² **Keskin**, s. 251.

⁹³ **Çağlayan**, s. 676.

⁹⁴ İYUK md. 20/A gereğince, hakkında 6545 sayılı Kanun ile idarî yargılama hukukuna dâhil edilmiş bir usul olan ivedi yargılama usulü uygulanan, ihaleden yasaklama kararları hariç ihale işlemleri, acele kamulaştırma işlemleri, Özelleştirme Yüksek Kurulu kararları, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca yapılan satış, tahsis ve kiralama işlemleri, 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca, idarî yaptırım kararları hariç çevresel etki değerlendirmesi sonucu alınan kararlar, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların

c. İstinaf Başvurusu ve İncelemesi

İYUK md. 45/1 uyarınca idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda aksine hüküm bulursa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren 30 gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. İstinaf yoluna başvurabilecek olan kimseler ise, başvuruda bir menfaatinin bulunması şartıyla ilk derece mahkemesinde görülen davanın taraflarıdır⁹⁶.

Kanun koyucu, İYUK md. 45/2'de istinafa başvuru şeklinin, temyizden önceki şekil ve usullerine tabi olduğunu, istinaf başvurusuna konu olacak kararlara karşı yapılan kanun yolu başvurularında dilekçelerdeki hitap ve istekle bağlı kalınmaksızın dosyaların bölge idare mahkemesine gönderileceğini öngörmektedir⁹⁷. Buna göre, istinaf başvurusu bölge idare mahkemesi başkanlığına hitaben yazılmış bir dilekçe ile yapılacak olup; dilekçenin karşı tarafa tebliği, karşı tarafın cevap vermesi gibi hususlarda aynen temyize ilişkin İYUK md. 48/3 hükümleri geçerli olacaktır.

İstinaf incelemesi, İYUK md. 45/3, 4 ve 5'de düzenlenmiştir. İstinaf incelemesinde kural olarak ilk derece mahkemesince verilen kararlardaki mevcut maddî veya hukukî eksikliklerin istinaf mahkemesi tarafından tamamlanması suretiyle nihai karar verilmektedir. Bu konudaki istisna, İYUK md. 45/5 gereğince, ilk derece mahkemesinin İYUK md. 14 ve 15 uyarınca ilk inceleme üzerine vermiş olduğu bir karara karşı istinaf başvurusu yapılmışsa ve bu başvuru istinaf mahkemesince haklı görülmüşse, istinaf mahkemesinin bu kararını kaldırarak dosyayı kararı veren ilk derece mahkemesine geri gönderme yükümlülüğüdür. Bunun yanında, ilk derece mahkemesindeki davaya görevsiz ya da yetkisiz mahkeme tarafından yahut reddedilmiş ya da yasaklanmış bir hâkim tarafından bakılmış olması hâlinde de istinaf mahkemesi, kararı kaldırarak dosyayı ilk derece mahkemesine geri göndermekle yükümlüdür⁹⁸.

Bölge idare mahkemesi, yaptığı istinaf incelemesi sonunda, ilk derece mahkemesinin kararını hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir. Eğer kararda maddî bir yanlış varsa ve bu yanlışlığın düzeltilmesi mümkünse gerekli düzeltmeyi de İYUK md. 45/3 gereğince aynı kararda yapar⁹⁹. Bununla birlikte, bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmazsa istinaf başvurusunu kabul ederek ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde, bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir. İnceleme sırasında ihtiyaç duyulması hâlinde kararı veren mahkeme veya başka bir yer idare ya da vergi mahkemesi istinabe olunabilir. İstinabe olunan mahkeme gerekli işlemleri öncelikle ve ivedilikle yerine getirir (İYUK md. 45/4). Bölge idare mahkemesi, ilk inceleme

---

Dönüştürülmesi Hakkında Kanun uyarınca alınan Bakanlar Kurulu kararlarına karşı istinaf yoluna başvurulması mümkün değildir: **Çınarlı**, s. 7. İlave olarak, İYUK'a 6552 sayılı Kanun md. 94 ile 20/B maddesi eklenmiş, merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulünün "Millî Eğitim Bakanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan merkezi ve ortak sınavlar, bu sınavlara ilişkin iş ve işlemler ile sınav sonuçları" hakkında da uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

⁹⁵ **Çınarlı**, s. 7.

⁹⁶ **Çağlayan**, s. 677.

⁹⁷ **Çağlayan**, s. 677.

⁹⁸ **Çağlayan**, s. 681.

⁹⁹ **Çağlayan**, s. 679.

üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye gönderir (İYUK md. 45/5).

İstinafa başvurunun idarî kararların yürütülmesine engel teşkil edip etmediği, İYUK md. 52 uyarınca cevap bulacaktır. Buna göre, Türk idarî yargılama hukukunda istinaf yoluna başvurulmuş olması, mahkeme kararlarının yürütülmesini durdurmaz. İdarî kararın yürütmesi kendiliğinden durmayacağı için idare, söz konusu kararları yerine getirmekle yükümlüdür. Buna karşın, istinaf mahkemeleri talep üzerine söz konusu kararların yürütmesinin durdurulmasına karar verebilir¹⁰⁰. Bu bağlamda, eğer bir davanın reddine ilişkin kararın istinaf incelemesine konu olması hâlinde, dava konusu işlem hakkında yürütmenin durdurulması kararı verilebilmesi için açık hukuka aykırılık ve telafisi güç ve imkânsız zarar şartlarının bulunması İYUK md. 27 gereğince zorunludur.

d. İstinaf Mahkemesi Kararlarının Temyizi

İstinaf yargılaması sonucunda verilen karara ilk derece mahkemesinin uyması beklenmediği için, söz konusu karar, temyiz yoluna götürülebilir. İYUK md. 45/6'ya göre, bölge idare mahkemelerinin temyize açık olmayan kararları kesindir. Bu bakımdan, bölge idare mahkemelerinin istinaf yolunda verdiği bazı kararlar kesin olduğu hâlde, bazı kararları, kanun gereği temyize açıktır.

İYUK md. 46'da, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde Danıştay'da temyiz edilebilecek Danıştay dava dairelerinin nihaî kararları ile bölge idare mahkemelerinin kararları açıkça sayılmıştır¹⁰¹. Bunlardan biri de, konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idarî işlemler hakkında açılan davlardır.

¹⁰⁰ İstinaf mahkemelerinde yürütmenin durdurulması için kural olarak teminat yatırılması zorunda olmakla birlikte, iptal davalarında teminat istenip istenmemesi mahkemenin takdirindedir. Aynı şekilde, idareden ve adli yardımdan yararlananlardan da teminat alınmaz (İYUK md. 27/6).

¹⁰¹ Bölge idare mahkemelerinin şu davalar hakkında verdikleri kararlar temyize tâbi tutulabilir: a) Düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davaları, b) Konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idarî işlemler hakkında açılan davalar, c) Belli bir meslekten, kamu görevinden veya öğrencilik statüsünden çıkarılma sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan iptal davaları, d) Belli bir ticarî faaliyetin icrasını süresiz veya otuz gün yahut daha uzun süreyle engelleyen işlemlere karşı açılan iptal davaları, e) Müşterek kararnameyle yapılan atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri ile daire başkanı ve daha üst düzey kamu görevlilerinin atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri hakkında açılan iptal davaları, f) İmar planları, parselasyon işlemlerinden kaynaklanan davalar, g) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca itiraz üzerine verilen kararlar ile 18/11/1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun uygulanmasından doğan davalar, h) Maden, taşocakları, orman, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular ile ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin işlemlere karşı açılan davalar, ı) Ülke çapında uygulanan öğrenim ya da bir meslek veya sanatın icrası veyahut kamu hizmetine giriş amacıyla yapılan sınavlar hakkında açılan davalar, i) Liman, kruvaziyer limanı, yat limanı, marina, iskele, rıhtım, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı boru hattı gibi kıyı tesislerine işletme izni verilmesine ilişkin mevzuatın uygulanmasından doğan davalar, j) 8/6/1994 tarihli ve

2. İstinaf Kanun Yoluna İlişkin İYUK Düzenlemesinin YUKK Md. 53/3 Karşısında Uygulanabilirliği

İstinaf kanun yolunun Türk idarî yargı sistemine dâhil edilmesi, idare mahkemesi kararlarının kural olarak istinafa tâbi tutulmasına vesile olmuştur. İstinaf mahkemeleri 20.07.2016 tarihi itibarıyla faaliyete geçmekle birlikte, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda verilen kararlar bakımından da istinaf kanun yolunun açık olup olmadığı konusunda yeni bir tartışma doğmuştur. Zira daha önce de açıklandığı gibi, İYUK md. 45/1'de konusu beş bin Türk lirasını aşmayan idarî işlemlere karşı açılan iptal davaları, tam yargı davaları ve vergi davaları hariç idarî davalarda istinaf yolunun açık olduğu hükme bağlanmış olmakla beraber, YUKK md. 53/3 gereğince sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin vereceği kararın kesinliğinin hüküm altına alınması, istinafa başvuru yolunun bu davalarda kapalı olduğu sonucuna vardırılmaktadır.

YUKK md. 53/3'ün sınır dışı etme kararlarına karşı dava açılması durumunda idare mahkemelerinin vereceği kararı kesin kabul etmesi sebebiyle bir üst mahkemeye kanun yolları bağlamında başvuruda bulunma imkânını kapatması, yukarıda vurgulandığı üzere, anayasaya ve milletlerarası hukuka uygun olmakla birlikte, hak arama hürriyetinin kısıtlanmasına yol açmaktadır. Zira mahkeme kararlarının kesin olması, hızlı işleyecek bir prosedürü de beraberinde getirdiğinden, yabancıların kendilerine tanınan güvencelerden tam olarak yararlanamaması sonucunu doğurabilecektir¹⁰². Oysa Anayasa md. 36'nın öngördüğü adil yargılanma hakkının bir unsuru da üst derece mahkemesinin yapacağı kontroldür¹⁰³. Bu doğrultuda hak arama hürriyetinin mutlak şekilde tanınması, hukuk devleti ilkesinin de bir gereğidir¹⁰⁴.

Mevcut YUKK md. 53/3 hükmü dikkate alındığında, sınır dışı kararlarına karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararın kesin olduğu hükme bağlandığından istinaf kanun yoluna başvuru imkânının kapatıldığı sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte, 20.07.2016 tarihinde yürürlüğe giren istinaf düzenlemesinin kaynağını teşkil eden İYUK md. 45/1'de başka kanunlarda aksinin öngörülmüş olmasının yani idare mahkemesince verilen kararların kesin olduğunun belirtilmesinin bir anlam ifade etmeyeceği, bilakis bu hâlde dahi istinafa başvurunun mümkün olduğuna ortaya koyan içeriği, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin verdikleri kararın istinaf mahkemelerine götürülebileceği düşüncesinin doğmasına sebe-

---

3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanununun uygulanmasından ve 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanununun uygulanmasından doğan davalar, k) 6/6/1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun uygulanmasından doğan davalar, l) 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun uygulanmasından doğan davalar, m) Düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından görevli oldukları piyasa veya sektörle ilgili olarak alınan kararlara karşı açılan davalar.

¹⁰² **Dardağan Kibar**, s. 71.

¹⁰³ **Yavuz Alangoya**, "Kanun Yolunun Anayasal Temeli ve HUMK md. 427 Hükmü ile Kanun Yolu Kapatılmış Olan Kararlara Karşı Kanun Yoluna Müracaat İmkânı", 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2004, s. 31.

¹⁰⁴ **Aydın**, s. 272.

biyet vermektedir¹⁰⁵. Ancak YUKK'un yürürlüğü ile birlikte sonraki özel kanun niteliği de göz önüne alınarak, İYUK'ta temyiz yoluna başvuru imkânının bertaraf edilemeyeceğine ilişkin hükme rağmen, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda verilen kararların kesin kabul edilmesi anlayışının istinaf mahkemelerinin faaliyete geçtiği andan itibaren bugün için de geçerli olduğu söylenebilir. Zira hâli hazırda, sınır dışı etme kararıyla ilgili istinaf mahkemelerine götürülmüş bir idare mahkemesi kararı tespit edilememiştir. Böyle bir anlayışta YUKK'un sınır dışına ilişkin özel kanun niteliği göz önüne alınarak İYUK'a tercih edilmesinin etkili olduğunu ifade etmek zor olmayacaktır.

Kanaatimizce sınır dışı etme kararlarına karşı dava açılması ihtimalinde, idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararı kesin sayan YUKK md. 53/3 hükmü, İYUK md. 45/1'in başka kanunlarda idare mahkemesi kararlarına karşı istinaf yoluna başvurmayı engelleyici düzenlemeler yapılamayacağını öngörmesi nedeniyle işlevsiz hâle gelmiştir¹⁰⁶. Her ne kadar sonraki genel kanun niteliğindeki İYUK md. 45/1 ile önceki özel kanun özelliği gösteren YUKK md. 53/3'ün bertaraf edilemeyeceği savunulabilecek olsa da sınır dışına ilişkin idare mahkemesi kararlarına karşı da istinaf yoluna başvurulabilmesi mümkün olmalıdır. Önceki özel kanunla sonraki genel kanunun bir konuda çatışan hükümlerinin bulunması ihtimalinde, genel kabul gören çözüm, özel kanun hükmünün esas alınmasıdır. YUKK ile İYUK arasındaki konuya ilişkin mevcut çatışma da, bu şekilde çapraz çatışma mahiyetinde olup, çözümü en çok tartışma gören türdür¹⁰⁷. Her ikisi de kanun niteliği taşıdığından aynı düzeyde yer alan önceki özel kanun ile sonraki genel kanun arasındaki bu çatışmanın hangi ilkeye göre çözüleceği konusunda kesin bir kural bulunmamaktadır. Sonraki genel kanunun uygulanması gerektiğini savunanlar kadar önceki özel kanunun uygulanması gerektiğini savunanlar da vardır. Konunun çözümüne ilişkin pozitif hukuk düzenlemesi bulunmamakla birlikte, doktrindeki baskın görüş, önceki tarihli özel kanunun sonraki tarihli genel kanun ile yürürlükten kaldırılamayacağı yönündedir¹⁰⁸. Bu mantıktan hareketle, eski tarihli YUKK düzenlemesinin, İYUK'ta yapılan yeni tarihli bir düzenlemeyle zımnen ilga edilemeyeceği sonucuna varılabilir. Ancak yukarıda da vurgulandığı üzere, İYUK'daki temyize ilişkin düzenlemede olduğu gibi, istinaf düzenlemesinde de idare mahkemelerinin kararlarına karşı istinaf yolunun açık olduğu belirtilmesine ilave olarak, başka kanunlarda aksinin düzenlenmesine, yani idare mahkemelerinin kararlarının kesin olduğuna vurgu yapılmasına izin vermemiştir. Başka bir deyişle, bu tür bir önceki kanun-sonraki kanun çatışması ile istinaf yoluna başvuranın önüne geçilmesini engelleyici bir hükme yer verilmiştir¹⁰⁹. Bu gerekçeyle, özel

¹⁰⁵ Kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme kararları bağlamında yapılan aynı yönde bir tespit için ayrıca bkz. **Bayata Canyaş**, s. 152.

¹⁰⁶ İstinafa ilişkin İYUK değişikliği ile birlikte YUKK gibi özel kanunlarda kesin oldukları ifade edilen idare mahkemesi kararlarına karşı istinaf yolunun açılmış olduğuna ilişkin aynı yönde bir görüş için bkz. **Nuray Ekşi**, "2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi", Göç Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 1, Ocak-Haziran 2015, s. 36, 40 (İstinaf). YUKK md. 80/1-(d) bağlamında yapılan benzer bir görüş için ayrıca bkz. **Bayata Canyaş**, s. 152.

¹⁰⁷ **Gözler**, s. 348.

¹⁰⁸ **Yaşar Karayalçın**, Hukukta Öğretim, Kaynaklar, Metod, Ankara 1994, s. 115.

¹⁰⁹ **Bayata Canyaş**, s. 152.

olarak istinaf yoluna başvurunun engellenemeyeceğini öngören bir düzenleme karşısında YUKK'un idare mahkemesi kararlarının kesinliğini öngören md. 53/3 bir hüküm ifade etmemeli, aksine sınır dışı kararlarına karşı açılan davada idare mahkemesi kararlarının istinaf mahkemelerine götürülmesi mümkün sayılmalıdır. Böyle bir tercihin, hak arama hürriyetiyle daha çok bağdaşacağı açıktır. Buna karşın doktrinde, böyle bir tercihin yabancıya gerçek anlamda bir yargısal güvence sağlayacak olmakla birlikte, mevcut durumda önceki özel kanun-sonraki genel kanun ölçütünden yararlanmak suretiyle bir sonuca varılabileceğine işaret edilmektedir. Görüşe göre, önceki özel kanun mahiyetindeki YUKK'un sınır dışına ilişkin mahkeme kararlarına karşı kanun yolunu kapatan düzenlemesinin sonraki genel kanun özelliği gösteren İYUK'la etkisiz bırakılması söz konusu olamayacağından istinafa başvuru mümkün değildir¹¹⁰. Ancak idarî yargılama hukukunda değişiklik getiren istinaf kanun yolunun devreye girmesi ile birlikte, sınır dışı ile ilgili ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu söz konusu kararların istinaf kanun yoluna götürülebileceği hususunda bir dayanak ortaya çıkmıştır. Zira İYUK md. 45/1'de başka kanunlarda aksine hüküm olsa dahi idare mahkemesi kararlarının kural olarak bölge idare mahkemelerine istinaf kanun yolu çerçevesinde götürülebileceğine işaret edilmiştir. Bu bakımdan her ne kadar YUKK md. 53/3'de aksi öngörülse de İYUK md. 45/1 gereğince sınır dışı ile ilgili idare mahkemelerinin vermiş olduğu söz konusu kararların istinaf mahkemelerine götürülebilmesinde bir engel kalmamıştır¹¹¹.

Sonuç olarak, sınır dışı etme kararı, konusu belli bir para içeren karar niteliği taşımadığından, iptali amacıyla idare mahkemelerinde açılan dava sonucunda verilen karara karşı istinaf yolu açıktır. Zira İYUK md. 45/1'de istinafa tâbi kararların belirlenmesi noktasında dava konusunun değeri dışında başka bir sebep belirleyici olarak görülmemiştir. İYUK md. 45/1, bu düzenlemenin aksini öngören özel kanun hükümlerinin dahi istisna olarak dikkate alınmasını ifade eden bir içeriği haizdir. Ancak uygulamanın YUKK md. 53/3'e uygun şekilde devam ettirdiği aksi yöndeki kanaati dikkate alındığında, sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davalarda verilen mahkeme kararlarının istinafa konu edilmesi yakın zamanda mümkün gözükmemektedir.

Sınır dışı etme kararının iptali amacıyla açılan dava sonucunda verilen kararların istinafi sonrasında temyiz mümkün olup olmadığı hususu ise, İYUK md. 46 çerçevesinde tespit edilebilir. Buna göre, yukarıda da açıklandığı üzere, kanun koyucu hangi kararların temyize götürülebileceğini sınırlı sayıda saymak suretiyle, temyize tâbi kararlar yanında temyiz kapalı olduğu kararları da belirlemiş olmaktadır. Bu bağlamda, sınır dışı etme kararı, bir idarî işlem mahiyetinde olduğundan yalnızca İYUK md. 46/1-(b) esas alınmak suretiyle, bölge idare mahkemesinin kararlarının temyize götürülüp götürülemeyeceği tespit edilebilecektir¹¹². Bölge idare mahkemelerinin konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idarî işlemler hakkında açılan davalar hakkında verdikleri kararlar, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, Danıştay'da kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde temyiz edilebilir. Dolayısıyla, istinafa başvurunun mümkün olduğu sınır dışı etme kararlarının iptali amacıyla açılmış davalarda verilen kararların istinafa tabi tutulma-

¹¹⁰ Bayraktaroğlu Özçelik, s. 246.

¹¹¹ Ekşi, İstinaf, s. 36.

¹¹² Ekşi, İstinaf, s. 38.

sından sonra bölge idare mahkemelerinin vereceği kararların temyize götürülebilmesi, konu itibarıyla parasal bir değer taşımayan iptal davaları bakımından mümkün değildir¹¹³.

SONUÇ

YUKK md. 53/3'de sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davalarda verilen mahkeme kararlarının kesin olduğu hüküm altına alınmıştır. Böylece idare mahkemesinin vermiş olduğu kararın bir üst mahkeme denetiminden geçirilmesi, yani kanun yollarına başvuru imkânı kapatılmıştır.

YUKK md. 53/3 ile sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemelerinde dava açma hakkının aksine, istinaf ve temyiz gibi kanun yollarına başvuru hakkının tanınmaması hak arama hürriyeti bağlamında anayasaya aykırılık arz etmez. Zira Anayasa md. 16 gereğince yabancıların temel hak ve hürriyetleri milletlerarası hukuka uygun şekilde ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu bakımdan kaynağını YUKK'tan alan bu düzenleme, kanunî bir dayanağa sahiptir. Aynı şekilde, söz konusu düzenleme milletlerarası hukuka da uygunluk arz etmektedir. Gerçekten de mahkemeye erişim hakkı, AİHS'de özel olarak güvence altına alınmış olmamakla birlikte, AİHS md. 6/1'in koruma altına aldığı adil yargılanma hakkı, salt medenî hak ve yükümlülüklerden doğan uyumsuzluklar ile ceza hukuku kapsamındaki suç isnatlarıyla ilgili davalarda geçerlidir. Bu bakımdan kamu hukukuna özgü bir idarî işlem mahiyetindeki sınır dışı etme kararına karşı açılan davalar bakımından, adil yargılanma hakkını güvence altına alan AİHS md. 6'nın uygulama bulması mümkün olmadığından, kanun yollarını kapatan YUKK md. 53/3, AİHS md. 6'yı ihlal eden bir hüküm olarak nitelendirilemeyecektir. Aynı şekilde, AİHS'ye Ek 7 No'lu Protokol md. 2 gereğince temyiz hakkı yalnızca ceza davaları için koruma altına alındığından, idarî dava kapsamında kalan sınır dışı etme kararına ilk derece mahkemesinde dava açma hakkının tanınması yeterli görülmektedir. Bunun yanında, AİHS md. 13'de düzenlenen etkili başvuru hakkı kapsamında kanun yollarına başvuru zorunlu kılınmadığından, YUKK md. 53/3'ün idarî başvuruyu, ilk derece mahkemelerinde dava açmayı ve bireysel başvuruda bulunmayı engellemeyen içeriği de bu anlamda AİHS md. 13'deki güvenceye uygun bir düzenleme özelliği göstermektedir.

Sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararı bir üst mahkemeye götürebilmenin önünü kapatan YUKK md. 53/3 düzenlemesi, her ne kadar Anayasa md. 16'ya uygunluk arz etse de, hak arama hürriyetini kısıtlamaktadır. Söz konusu düzenlemenin İYUK md. 45/1'in idare mahkemesi kararlarının başka kanunlarda aksi öngörülmüş olsa da kural olarak istinafa tâbi olduğuna ilişkin hükmü karşısında işlevsiz hâle geldiği kanısındayız. Bu bağlamda, istinaf kanun yoluna ilişkin düzenlemelerin sonraki tarihli bir genel kanun konumundaki İYUK'ta yer alması sebebiyle önceki tarihli özel kanun özelliği taşıyan YUKK karşısında bir hüküm ifade etmediği söylenebilir de, İYUK md. 45/1'in başka kanunlarda aksine hüküm olsa dahi istinaf mahkemelerine başvuru hakkının bertaraf edilemeyeceğine ilişkin içeriği, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda verilen kararların da

¹¹³ YUKK uyarınca yapılan idarî işlemlere ilişkin bölge idare mahkemesi kararlarının temyiz edilmesinin mümkün gözükmediğine ilişkin benzer bir tespit için ayrıca bkz. **Ekşi**, İstinaf, s. 38.

istinaf kanun yoluna tâbi olduğu sonucuna vordırmaktadır. Uygulamadaki genel kabul aksi yönde olsa da, böyle bir çözüm, hak arama hürriyetinin etkin surette sağlanması açısından daha makul görünmektedir.

Son olarak belirtmelidir ki, YUKK md. 53/3'ün mevcut hükümleri dikkate alındığında, idare mahkemelerinin kararlarının kesin sayılması sebebiyle istinaf gibi temyiz kanun yolu da kapatılmıştır. Bununla birlikte, İYUK md. 45/1 çerçevesindeki değerlendirmelerimiz ışığında istinaf mahkemelerine başvurunun mümkün olabileceğine ilişkin görüşümüzün aksine, temyiz açısından aynı sonuca varılamayacaktır. Zira kanun koyucu hangi kararların temyize götürülebileceğini sınırlı sayıda saymıştır. Sınır dışı etme kararı, bir idarî işlem olduğundan yalnızca İYUK md. 46/1-(b) esas alınmak suretiyle, bölge idare mahkemesinin kararının temyize götürülüp götürülemeyeceği tespit edilebilir. Dolayısıyla, bölge idare mahkemelerinin konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idarî işlemler hakkında açılan davalar hakkında verdikleri kararlar temyiz edilebileceğinden, istinafa başvurunun mümkün olduğu sınır dışı etme kararlarının iptali amacıyla açılmış davalarda verilen kararların istinafa tabi tutulmasından sonra bölge idare mahkemelerinin vereceği kararların temyize götürülebilmesi, konu itibariyle parasal bir değer taşımayan iptal davaları bakımından mümkün değildir.

KAYNAKÇA

Alangoya, Yavuz, “Kanun Yolunun Anayasal Temeli ve HUMK md. 427 Hükümü ile Kanun Yolu Kapatılmış Olan Kararlara Karşı Kanun Yoluna Müraacaat İmkanı”, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2004, s. 17-48.

Avcı, Mustafa, “İdari Yargıda İstinaf”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 96, 2011, s. 179-204.

Aybay, Rona/Dardağan Kibar, Esra, Yabancılar Hukuku, İstanbul 2010.

Aydın, Bihter, “Türk İdari Yargı Düzeninde Mahkemeye Erişim Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 15, Ekim 2013, s. 271-296.

Baumgartner, Samuel P., “Does Access to Justice Improve Countries' Compliance with Human Rights Norm? - An Empirical Study”, Cornell International Law Journal, Vol. 44, 2011, s. 441-491.

Bayata Canyaş, Aslı, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Kabul Edilemez Başvuru ve Hızlandırılmış Değerlendirme Kararlarının Kesinliği”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 6, S. 22, Temmuz 2015, s. 133-167.

Bayraktaroğlu Özçelik, Gülüm, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 108, 2013, s. 211-258.

Candan, Turgut, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara 2005.

Çağlayan, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Ankara 2014.

Çelikel, Aysel/Öztekin Gelgel, Günseli, Yabancılar Hukuku, İstanbul 2012.

Çınar, Ali Rıza, “İstinaf”, Fasikül Aylık Hukuk Dergisi, S. 8, 2010, s. 14-25.

Çınarlı, Serkan, İdari Yargılamada İstinaf, Ankara 2017.

- Çiçekli, Bülent**, Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara 2016.
- Dardağan Kibar, Esra**, “Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında Ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 11, No. 2, 2012, s. 53-74.
- Doğan, Vahit**, Türk Yabancılar Hukuku, Ankara 2016.
- Ekşi, Nuray**, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, S. 1-2, 2009, s. 119-139.
- Ekşi, Nuray**, “2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi”, Göç Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 1, Ocak-Haziran 2015, s. 12-43 (İstinaf).
- Ekşi, Nuray**, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2015 (Yabancı).
- Gözler, Kemal**, Hukuka Giriş, Bursa 2012.
- Gözler, Kemal**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa 2010 (Anayasa).
- Gözübüyük, A. Şeref**, Yönetim Hukuku, Ankara 1998.
- Gül, Cengiz/Birtek, Fatih**, “Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, S.1-2, 2007, s. 3-41.
- Gündüz, Aslan**, Milletlerarası Hukuk, Ankara 2013.
- Güran, Sait**, “Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay Üzerine Bir Deneme”, İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İdare İlimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1977.
- İnceoğlu, Sibel**, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, İstanbul 2005.
- Karayalçın, Yaşar**, Hukukta Öğretim, Kaynaklar, Metod, Ankara 1994.
- Keskin, Züleyha**, “İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 126, 2016, s. 235-262.
- Özay, İlhan**, Günışığında Yönetim, Yargısal Koruma, İstanbul 2010.
- Sancakdar, Oğuz**, “İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler”, Danıştay ve İdari Yargı Günü 144. Yıl Sempozyumu (11 Mayıs 2012), Danıştay Yayınları No. 83, Ankara 2013, s. 13-95
- Saygın, Engin**, “İdari Yargıda İstinaf Mahkemesi Tartışmaları Üzerine Bir Analiz”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXIX, S. 1-2, 2011, s. 635-648.
- Sirmen, K. Sedat**, “Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar”, Ankara Barosu Dergisi, S. 3, 2009, s. 29-45.
- Tekinalp, Gülören**, Türk Yabancılar Hukuku, İstanbul 2003.
- Ünal, Şeref**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, Ankara 2001.
- Yılmaz, Sevda**, “6545 ve 6552 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde İdari Yargılama Usulü Değişiklikleri”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 28, Ekim 2016, s. 415-446.

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/117.htm> (Erişim tarihi 20.03.2017).

<http://emsal.danistay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/GelismisDokumanAraServlet> (Erişim tarihi 02.03.2017).

<http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4541018/11> (Erişim tarihi 10.03.2017)

<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-120402&filename=CASE%20OF%20ABDOLKHAN%u0130%20AND%20KAR%u0130MN%u0130A%20v.%20TURKEY%20-%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf> (Erişim tarihi 10.03.2017)

<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58847&filename=001-58847.pdf&TID=ihgdqbxnfi> (Erişim tarihi 10.03.2017).

<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58374&filename=001-58374.pdf&TID=thkbhnilzk> (Erişim tarihi 10.03.2017).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi /donem24/ yil01 /ss310.pdf> (Erişim tarihi 10.01.2017).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf> (Erişim tarihi 19.02.2017).